

HECE TAŞLARI

Aylık Şiir Dergisi

24.sayı on5şubat 2017

BU SAYIDA**Âşık SÜMMANÎ****Cumali Ünalı
HASANNEBİOĞLU****Prof. Dr. Metin
ÖZARSLAN****Muaz ERGÜ****Prof. Dr. Saim****SAKAOĞLU****Nuri PEKSÖZ****Osman AKTAŞ****Mehmet GÖZÜKARA****Doğan KAYA (Mahcubî)****DERDİMİZLE DEMLENMEYE BAŞLADIK**

Derdimizle demlenmeye başladık, gönlümüzle baksak uzaklar yakın, gözümüzle yakın uzaklaşıyor, her halimiz şükürden bir kıvılcım, için için tutuşuruz yanarız, yangınımız başka yere sıçramaz, gökten inen yağmurlardan kaçarız, kendi yağmurumuz söndürmez bizi.

Derdimizle demlenmeye başladık, dünyanın çayını koyduk kenara, kapımızda dinleniyor örklü at, ha bir an önce ha bir an sonra, hazır ve nazırım her an sefere, topal bir karınca olsa da gönlüm, ruhum yirmisinde bir delikanlı, kınına dar gelen bir kılıç gibi, ya da bir ok olur uçar zafere.

Derdimizle demlenmeye başladık, üç mevsimden geçtik geldi sombahar, ha uçu uçacak kuşlar yuvada, yorgunluğu bitkinliği bıraktık, beş vakit yüzümüz avcumuz temiz, çözdük belimizden azığımızı, söğüt gölgesinde dinleniyoruz, dünya elimize yapışmaz artık.

Derdimizle demlenmeye başladık, sorumluluk kasap kancası gibi, kimin hakkı değirmende öğünür, kim kimden hinlikte icazet alır, kim kimi cilalar nasıl parlatır, kim kimin gözüne nasıl görünür, kendimizden başka ayna kalmadı, Hay'dan gelen Hû'ya gider biliriz.

Derdimizle demlenmeye başladık, üstümüzden uçacakmış gökyüzü, altımızdan kayacakmış yeryüzü, bir kırk daha seçenekte bulunmaz, kahvenin hatırı sele gidecek, renkleri solacak hatıraların, gülkurusu bir akşamın sonunda, ya da güneş kız oğlan kız doğarken, gusleler gireriz yârin koynuna.

HECE TAŞLARI

Aylık Şiir Dergisi

Genel Yayın Yönetmeni

Tayyib Atmaca

Yazışma Adresi

Haydarbey Mah. 32077 Sokak.

Armada 2/D Blok Kat: 2 Da: 6

Onikişubat/K.MARAŞ

Telefon: 0535 391 92 50

hecetaslaridergisi@gmail.com

24. Sayı 15 Şubat 2017

ISSN: 2149-4509. (e-dergi)

SÜMMANÎ USTA'DAN

YAZMIŞLAR

Ervah-ı ezelde levh ü kalemde
Bu benim bahtımı kara yazmışlar
Bilirim güldürmez devr-i âlemde
Bir günümü yüz bin zâra yazmışlar

Bulmadık şadlığın iradesini
Çekerim bu gamın ziyadesini
Herkes dosta vermiş ifadesini
Bizimkini ürüzgâra yazmışlar

Aşk benimle eyler daim kıl ü kal
Daha sabretmeye kalmadı mecal
Derdim taksimlara kıldım arz-ı hal
Dedi neydim bahtın kara yazmışlar

Gönül gülşenimde har oldu deyi
Hasretlik cismimde var oldu deyi
Sevdiğim sevdiğin pir oldu deyi
Erbab-ı gazezler yâre yazmışlar

Dünyayı sevenler veli değildir
Canı terkedenler deli değildir
İnsanoğlu gamdan halli değildir
Her birini bir efkâra yazmışlar

Nedir bu sevdanın nihayetinde
Yâdlar gezer yârin vilayetinde
Herkes diyarında muhabbetinde
Bilmem bizi ne civara yazmışlar

Kadrimi bilmeze eyledim minnet
Derdimi artıran görmesin cennet
Sarraflar verdiler yarı bin kıymet
Benim kıymetimi nere yazmışlar

Döner mi kavlinden sıdk-ı sâdıklar
Dost ile dost olur bağı yanıklar
Aşk kaydına geçti bunca âşıklar
Sümmânî'yi derkenara yazmışlar

BÂD-I SABÂ SANA BİR İFADEM VAR

Bâd-ı sabâ sana bir ifadem var
Götür bu nâmemi dildâre söyle
Herkesin derdine odur giriftar
Bilir bilmez değil izhâre söyle

Yürü bâd-ı sabâ yar vatanına
Büst et likâbımı düş dâmenine
Reddeylemek düşmez onun şanına
Eylesin derdime bir çare söyle

ÂŞIK SÜMMANÎ

Bilir bâd-ı sabâ gam vatanlıyam
Çünkü gözü melûl garibanlıyam
Ciğeri hûn olmuş çeşm-i kanlıyam
Arz et arz-ı hâlîm var yâre söyle

Arzum var râhında hasret öldürme
Derdim artır ağlat beni güldürme
Bu sır şukkâsıdır yâra bildirme
Fâş etme bir yerde öz yâre söyle

Siddık'a Faruk'a Hak yâre danış
Osman-ı Zinnureyn Haydar'a danış
Verirseler ruhsat Muhtar'a danış
Mürüvetkâmıdır Hünkâr'a söyle

Şirindir kadimdir mahbûb-ı dildar
Kapında yaveri Hazret-i Muhtar
Damadı Şehriyar ey nur-i Haydar
Al bâd-ı sabâdan var yâre söyle

Sefahat bir derya nedir işaret
Sümmânî cürmüne âh eder elbet
Bizden sehv ü hata O'ndan mağfiret
Kelâmın göğçektir Gaffar'a söyle...

YOL VER ULU DAĞLAR

Yol ver ulu dağlar aşam belinden
Şimdi bekler kömür gözlü yar beni
Ne çekerim ayrılığın derdinden
Korkarım öldürür ah u zâr beni

Dünyada bulmadım gönüle mekân
Nerde bir gül bitse etrafı diken
Yâr da o baht ben de bu ah var iken
Hasret mahpus eder kara yer beni

Vay desinler ateşim yok közüm yok
Dahi yâre yalvaracak yüzüm yok
Yokladım kendimi bir kem sözüm yok
Yara şekva etmiş ürüzgâr beni

Sümmânî'yim kendi kendim ohladım
Şadırvan suyunda yattım uhladım
Yârin küçük defterini yohladım
Yazmış defterine ihtiyar beni

ŞİİR ÜZERİNE KONUŞMALAR -9- GENÇLİK PROFİLİNDE DUYARLILIK ÇİZGİLERİNE DAİR BİR AYRINTI

Cumali Ünalı HASANNEBİOĞLU

Bu konuşma, 22 Aralık 1994 günü saat 14.00'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi konferans salonunda, dönemin İlahiyat Fakültesi dekanı aziz dostum Prof. Dr. M. Said Yazıcıoğlu'nun duygusal takdiminden sonra, salonu dolduran gençlere yapılmıştır. Konuşma sonrası sorulan sorulara cevaplarla sürmüştür.

Dün akşama kadar bu toplantı hakkında fazla bilgiye sahip değildim. Bu konuşmayı da, dün akşamdan önce hazırladım. Yazılı metin hazırlayıp konuşma yapma ilkesinden yanayım. Bu, konuşmacının kendine ve dinleyicilerine olan saygısının ifadesi gibi gelir bana. Bizi buna zorlayan bir de kural vardır: "Söz uçar, yazı kalır" denilmiştir ki; doğrudur.

Sizler benim için çok yeni yüzlersiniz. Sizleri tanımıyorum. Halbuki bu konuşmanın muhatabı da sizlersiniz. Benden beklenen şeyin ne olduğunu tam olarak bilmeksiz karşıңызdayım. Bildiğim tek şey, üniversite öğrencisi genç arkadaşların, "şiir"le ilgili bir konuşma yapmamı istedikleridir. Ayrıca başka sanatçı ve düşünürlerin de konuşacağını, kendi konularındaki birikimlerini size aktarmaya çalışacaklarını biliyorum.

Sizin benden neleri duymak istediğinizi tam olarak bilmeyince, sizin yaşınızda ve konumunuzdayken, benim bugünkü durumumda olan şiirle uğraşan bir adamdan neler duymak isteyebileceğimi düşündüm. İçinizde, benim genç yaşlarımda olduğu gibi şiirle uğraşan, hayatını şiire endekslemiş arkadaşlar var mı? Bilmiyorum. Sizleri sadece "gençlik" olarak mı değerlendirmeliyim, yoksa "şiirle ilgilenen gençlik" mi? Bunu da tam bilmiyorum.

Önce "gençlik"ten başlayalım isterseniz. Bir kavram olarak, insanoğlunun hayatında yaşamak lezzetine eriştiği bir "an" olarak, bir "hâl" olarak gençlikten...

Gençlik, aklın ve bedenın, yeryüzünün, kendine vereceklerini almaya en çok hazır olduğu bir devredir, bir dönemdir, diyebiliriz. Akıl; bilgi ve deney yoluyla birçok oluşumu, bu dönemde, ileride yararlanacağı bir biçim için hazırlar. Kendi altyapısının zenginliği ölçüsünde yeni şeyleri anlamaya hazırlar. Bu hazır oluşun kalitesi, gelecekte o akıl sahibinin kavrayışını, dünyaya bakışını ve olayları yorumlayışının sıhhat derecesini oluşturur.

Gençlik deyince, bedenden de söz etmek gerekir. Bu dönemde insanoğlunun bedeni de beyni gibi geleceğe hazırlanmaktadır. Sağlıklıdır. Sorunları ya çok azdır -genç adam bunları farketmez bile-, ya da hiç yoktur. İlerde taşıyacağı yük için bir oluşum ve hazırlık dönemidir gençlik beden açısından.

Ve genç adam güzeldir. Bir resim objesi olarak, ya da standart anlamda güzel.

Ve genç adam duygu yüklüdür.

Ve genç adam, küçük yararları amaçlamadığı için ilkelidir. Bu ilkelerini parçalayacak derecede topluma girmediği için ilkelerinde ısrarlıdır. Eline, yüzüne, paçasına toplumun pislikleri bulaşmadığı için toplumsal bütünün bir parçası, bir birey olarak tertemizdir. Büyük hedeflerin adamıdır genç. Dünyaya iyilikler ve güzellikler sunmak, bunu bütün insanlıkla paylaşmak yolunun yolcusudur genç adam. Bundan dolayı da manevi bir büyüklüğe sahiptir.

Aynı zamanda bir "kırılın" dır genç. Muazzam bir kırılın. İleriki yaşlarda üzerinde duramayacağı söz ve davranışlar, genç adamı kırabilir, yaralayabilir, hatta parçalayabilir. Neden? Bence gençlik, incecik bir zar gibi her şeyden etkilenen bir ten taşımadır. En ufak bir esintiyi bile ruhunun derinliklerinde duyabilen ince, hassas bir ten... Oysa zaman içerisinde sürekli çamurlara belenen, bu nedenle derisi sürekli kalınlaşın; öyle ki, dışarıdan alacağı güçlü darbeleri bile fark edemeyen bir manda, bir su aygırı, bir gergedan derisine dönüşecektir derisi. Bu da, kırılınlık katsayısını çok düşürecektir. Oysa genç, toplumdan alacağı darbelere karşı ne kadar savunmasız, ne kadar ince ve hassastır...

Şimdiye kadar genç adamı tariflemek için saydığım vasıflar, aynı zamanda -kendi şiirini kurabildiği sürece- şair için de geçerlidir.

Şair, aklın kendisine vereceklerini her zaman almaya ve kullanmaya hazırdır. Çünkü, aklını her zaman; dünyayı, insanları, olayları anlamak ve algılamak için kullanmaktadır. Bu kullanım biçimi, akılı, var olduğu sürece dipdiri ve genç tutar. Ayrıca, başka insanlar için çok önemli sayılan birçok olay, şair için önemsiz olduğundan, toplumu yönlendiren araçlar tarafından kandırılmaları kolay değildir.

Bu özellikleri şairlere, toplumsal olayları hiç kimsenin anlayamayacağı incelikte anlamak ve değişik bir biçimde yorumlamak gibi bir üstünlük kazandırır.

Bir şair: "Benim adım insanların hizasına yazılmıştır" derken, bu ya da benzeri şeyleri anlatıyor alabilir. Gençlik de öyle değil midir? Gencin de yaşadığı toplumun diğer bireyleriyle ilişkisi, adının tesadüfen onların adıyla aynı hizada yazılmış olması talihsizliği değil midir? Ve bu cezayı ödemektedir genç.

Şiir, -herhalde- öncelikle gençliktir. Ya yüzdeyüz gençlik döneminin ürünüdür iyi şiir, ya da gençlik döneminin hayâlinin ürünü... Her iki halde de, şiire ruh katan şeyin gençlik olduğunu görüyoruz. Tüm iyi şiirlerin, şairlerin gençlik döneminde yazılmış olmaları, birçok şairin çok genç sayılacak yaşlarda ölmesi, birçok divan şairinin adının simgesi olan divanını çok genç yaşta tamamlaması bir rastlantı değildir. İnsan üzerinde yoğunlaşan kader açısından bakıldığında da, sanki ilahi kaderin, "şiir" ile "gençlik" kelimeleri arasında bir bağ kurduğu da sanılabilir.

Şairde yaşlılık, ancak gençlik hayâli ile oluşturulan bir aktiviteyi deneyimle zenginleştirmek biçiminde olursa güzel olabilir. Daha doğrusu şiirde kullandığı dili aşabilme, şiirin müziğini yakalayabilme, şiiri, insanın damarlarına şırınga edebilme becerisi oranında şairin yaşı, tıpkı gençlik gibi, bir dinamik unsur olarak önem kazanır.

Bir de şu var: Şairler muhalif insanlardır. İnsan hayatına etkili olan, birçok insanın uyumlu olmakla mutlu olduğu şeyler, bir şair için ancak muhalefet etmesi durumunda hayatını değerli kılan bir etken olabilir. Bu da şairi diğer insanlardan ayıracağı gibi, konum olarak da gençlerin safına itmektedir. Bu muhalefeti, politik muhalefet biçiminde anlamamak gerekir. Politikayı çok aşan bir şeydir. Hatta politikayı hiç dikkate almayan bir muhalefet biçimidir. Bu nedenle de yorumları sağlıklıdır. Dikkat edildiğinde, bazı şairler kalıcı olan, yıllardan yüzyıllara, insana, elit ve seçilmiş insana hitabeden şiirler söylemişlerdir. Onların dilindeki büyü, büyük çapta statükoya muhalefeti yakalamaktan ve onun insanoğlunun gündemine sokabilmekten kaynaklanmaktadır. Birkaç gün önce doğumunun 500. yılını uluslararası bir toplantı ile kutladığımız Fuzûlî'yi ele alalım. Fuzûlî uzun sayılabilecek bir ömür yaşadı. Ancak bütün şiirlerinde var olan şey, insan hayatını düzenlemeye talip tüm sistemlerin, insan yapısı ile çatıştığı yerde insan adına, onu savunmak üzere devreye girmesidir. Şairin insanlığa karşı sorumluluğu burada başlar. Eğer şair bu sorumluluğun farkında değilse, köpük gibi geçici olur, şiiri de, adı da... Sorumluluğunun farkında olan şairler, sağlam kayalara nakşedilmiş sözler gibi yüzyıllara devrolurlar... Fuzûlî'yi -deyim yerindeyse- bize çağdaş kılan yapı da budur.

Şairin duygulu bir insan olarak toplumdaki diğer insanlardan öne çıkışı, belki de onun zayıflığından, eksikliğinden, yoksulluğundan; yani maddesel olarak toplumun tartılı ortalamasının altında olmasından kaynaklanmaktadır. Bir bakıma durmaksızın şişirilen bir balona benzemektedir şair. Nasıl ki, şişen balon en zayıf yerinden patlar; onun gibi genel olarak sanatçılar, özel olarak şairler, toplumun en zayıf yeri olarak, "patlamak" biçiminde bir tepki gösterirler baskıya... Çünkü, zayıflıkları, baskıyı en ağır biçimde duymalarını sağlar. Ayrıca zırhsız, kalkansız ve korumasızdırlar... Şairlerin gerek kişisel, gerek toplumsal duyarlıkları, hem onların zaafı, hem de onların gücü ve ayrıcalığı olmaktadır. Genç insanların bu bakımdan şairlerle tam bir benzeşme içinde oldukları görülür. Bu bakımdan, statükoyu yerle bir etmeye yönelik devrimlerin tamamının lideri, sürükleyicisi ve uğrunda öleni genellikle gençlerdir. Dünyada gerçekleşen tüm devrimlerin ekseninde gençler vardır. Bu nedenle de şairler ve gençler birer devrim enstrümanıdırlar. Böyle oluşları da -bana göre- güçlerinden değil, zayıflıklarından kaynaklanmaktadır.

Şairin bir özelliği de diğer insanlara oranla olağanüstü ileri görüşlülüğü, ileriye ait erişilmez sezgi gücüdür. Yakınında olan şeyler fazlaca meşgul edemediği için, ileriye sağlıklı olarak gözlemleyebilmektedir şair. Bu bakımdan iyi şiirler fal kitabı gibidir. Yüzlerce, binlerce yıl önce yaşamış şairler günümüzü, hatta günümüzden sonrasını haber vermektedir şiirlerinde. Bu da yine zayıflıklarından kaynaklanan bir olaydır. Güçlü insanlar bugünü, yaşlı insanlar dünü; bebekler, çocuklar ve gençler de yarını yaşar. Ben buna şairleri de eklemek istiyorum. Bebekler, çocuklar ve gençler gibi şairler de yarını yaşar, yarın için yaşar. Bu, büyük çapta bugünü yaşamayacak kadar güçsüz, dünü yaşayamayacak kadar narsist, bundan dolayı da hafızasız ve cesaretsiz oluşlarından kaynaklanmaktadır. Ancak, üçüncü ve çok önemli bir şey daha var, yarını yaşamak çok umutlu olmayı da gerektirir.

Gençler ve şairler, hep umutlu adamlardır, yarın için.

ÂŞIK SÜMMANÎ ve ERZURUM ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN

Asıl adı Hüseyin olan Âşık Sümmanî, 1862 yılında Erzurum'un Narman ilçesine bağlı Samikale köyünde doğmuştur. Rüyasında gördüğü Gülperi adındaki hayalî sevgiliyi aramak için elinde sazla Kafkasya, İran, Kırım ve Afganistan'ı dolaştığı rivâyet edilen Âşık Sümmanî devrinin ünlü âşıklarıyla atışmalar yapmıştır (Yağmurdereli 1939, Kardeş 1963). Ustası Erbabî'dir. Sümmanî, zamanının en tanınmış ve kudretli âşıklarındandır. Şöhreti günümüze kadar ulaşan âşığın tesiri devam etmektedir. Âşık Sümmanî, Âşık Şenlik ile birlikte, Doğu Anadolu bölgesi âşıklık geleneği içinde çağdaşlarını ve kendinden sonra gelen bütün âşıklar üstünde tesir bırakan iki âşıktır. Bu iki âşığın gerek söz gerek müzik olarak Doğu Anadolu bölgesi içinde [Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Erzincan, Bayburt] ortaya koyduğu eserler günümüz âşıklarınca yaşatılmaktadır. Bâdeli âşıklardan olan (Günay 1986) Âşık Sümmanî aynı zamanda tarikat ehli bir âşık olup Rufaî şeyhi Sanamerli Ahmet Baba'ya intisap etmiştir (Aras 1997). Şiirlerinin edebî değeri yüksektir. 1915 tarihinde ölen Âşık Sümmanî, her yıl ölüm yıldönümünde, Samikale'de bulunan mezarı başında anılmaktadır (Aslan 1972). Hakkında birçok araştırma yapılmıştır (Kardeş 1982). Oğulları Şevki [Mahtumî] ve Fahri Çavuş kendinden sonra hikâyeci olarak geleneği sürdürmüşlerdir. Torunlarından merhum Nusret Yazıcı [Torunî] ve Hüseyin Yazıcı [Sümmanîoğlu] geleneği günümüzde sürdüren âşıklardandır.

Âşık Sümmanî, geleneği kendi etrafında yönlendirebilecek seviyede güçlü ve kendisinden sonra etkisini devam ettiren şöhretli bir âşıktır. Âşık Erbabî'nin yaşlılık döneminde âşıklığa başlayan Sümmanî' bugünkü şekliyle, düzenli mânâda bir icra töresine XIX. yüzyılda kavuşan Erzurum âşıklık geleneği için başlangıç sayılabilecek en güçlü âşıktır (Yağmurdereli 1939). Erzurum âşıklık geleneğinde, icra töresi ile ilgili şimdilik bilinen en eski karşılaşma örneği Erbabî-Sümmanî karşılaşmasıdır (Yağmurdereli 1939: 35-36). İşte mezkûr karşılaşmaya dayalı olarak, Erzurum'da âşıklık geleneğinin icra töresi bakımından belirginleşip, kurumlaşarak tekâmül noktasına ulaşması XIX. yüzyıl olarak kabul edilebilir⁽¹⁾.

Erzurum'da Âşık Sümmanî Kars'ta Âşık Şenlik⁽²⁾ yaşadıkları dönemdeki sosyal münasebetler dolayısıyla karşılaşmışlar ve birbirlerinden etkilenmişlerdir⁽³⁾. Bu iki güçlü âşık arasındaki münasebet Kars ve Erzurum'da halk arasında canlı bir şekilde, neredeyse menkıbe seviyesinde anlatılmaktadır. Halk rivayetlerine göre aralarında geçen karşılaşmadan sonra yenişememişler ve Âşık Şenlik'in annesi tarafından kardeş ilan edilmişlerdir (Aslan 1975). Bu hadise dolayısıyla birinin geçtiği yerde diğerrinin de mutlak suretle anıldığı her iki âşık, gerek Erzurum'da ve gerekse Kars'ta hem âşıklar, hem de halk arasında üstad [usta/baba] kabul edilmektedirler. "XIX. yüzyıl sonlarında Doğu Anadolu'nun iki çağdaş âşığı Şenlik ile Sümmanî, âşıklık geleneğinin okulu işlevini görmüşlerdir. Çıldır'da Şenlik, Narman'da Sümmanî. Bunların etrafından toplanmış genç âşıklar, yıllarca bu iki ustanın çıraklığını yapmış ve onların tekniği ile yoğrulmuş olarak yetişmişlerdir. Nalbant İshak Kemalî, Bardızlı Nihanî, Ovacıklı Ummanî ve Yaşar Reyhanî gibi Erzurumlu âşıklarla, Çoruh boyu âşıklarında Sümmanî'nin kuvvetli etkisi görülür. Diğer yandan Âşık Şenlik son dönemlerde Doğu Anadolu'da büyük âşıklar yetiştiren geleneğin gerçek hocası veya onların tanımıyla pîridir" (Aslan 1992: 20).

Bugün Erzurum ve Kars çevresinde devam etmekte olan Doğu Anadolu bölgesi âşıklık geleneği icra töresi bakımından bu iki usta âşığın icralarına göre gelişme göstermiştir. Âşık Sümmanî ve Âşık Şenlik karşılaşmalarından sonra âşık fasıllarının daha sistemli bir hâle gelmiştir (Özder 1965; Kartarı 1977). Âşık fasıllarının icra ve seyrinde Âşık Sümmanî ve Âşık Şenlik'in karşılaşmalarının etkileri hissedilmektedir (Özarслан 1997). Bu durum iki zirve şahsiyeti Doğu Anadolu âşıklık geleneğinde başköşeye oturmuştur. Konu ile ilgili araştırmalarda tespit edilen bilgiler ışığında iki âşığın karşılaştıklarında deyişmelerini aşağıdaki "dîvân" ile başlattıkları ve birbirlerini sınadıkları bilinmektedir:

Şenlik *Derdim ondur dokuzunu demezem ağyare men
Sekizinde bir arzum var yediden avare men
Beş benim kisb ü kârımdır dörde kaldım temenna
İkiye muhabbetim var yalvarıram bire men*

- Sümmanî *Elestü bezminde geldim Hak ile ikrara ben
Hamdolsun, hamd ü senalar düşmedim inkâra ben
Âdemi âdem eyleyen ârifin irfan imiş
Ya niçün can feda kılmam öyle bir Hünkâra ben*
- Şenlik *Otuz iki derdim vardır kırk sekiz dava ile
Üç yüz altmışaltı burca on iki sahra ile
Çardır mezhep çardır kitap çar gönül sevda ile
Okudum ezber eyledim çıkmadım kenare men*
- Sümmanî *Otuz iki farzı beyan kırk sekiz cumayile
Üç yüz altmışaltı gündür tam on iki ay ile
Okudum ezber eyledim ilm ile imla ile
Tasdik ve ikrar eyledim düşmedim inkâra ben*
- Şenlik *Elli dört farzın içinde demim var devranım var
Yetmiş bin mahub içinde bir şah-ı hubanım var
Altı bin altı yüz altmışaltı dert-dermanım var
Şenlik'em ta haşre kadar yâr oldum o yâre men*
- Sümmanî *Elli dört farzı beyan eyledim âyet be âyet
Yetmiş bin mahub içinde Habib-i Nur-ı Ahmet
Altı bin altı yüz altmışaltı ayet beyyinat
Sümmanîyem gulam oldum böyle haznedâra ben (Özbek 1969; Özder 1965; Kartarı 1977)*

Bu dîvân günümüzde de Doğu Anadolu bölgesi âşıkları tarafından sık sık söylenmektedir. Yöre âşıkları, fasılları yine bir dîvân la açmakta; Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî'ye ait deyişme karşılaşma örneklerini ve kendi müstakil şiirlerini, her iki âşığa has tavır ve eda ile terennüm etmektedirler. Özellikle günümüz âşıkları arasında usta malı olarak bu iki büyük âşığa ait verimleri bilmeyen âşık yok gibidir. Erzurum ve Kars yöresi âşıklarının icralarına ezgi açısından bakıldığında da Kars yöresi âşıklarının Âşık Şenlik, Erzurum yöresi âşıklarının da Âşık Sümmanî tavrı ve edasıyla çalıp çağırma kaygısı görülmekte ise de, bu durum çok kesin sınırlarıyla belirginleşmemiştir. Birbirlerinden, ayakta dolaşarak veya oturarak çalıp söylemenin ve icralarında kullandıkları kimi âşık havalarının dışında çok belirgin farkları olmayan iki şehir âşıklarının aynı gelenek dâiresi içinde bulduklarını söylemek mümkündür. Kendilerini biraz da şahsî tercihler ve rekabetten dolayı birbirlerinden üstün gören yöre âşıklarının icralarında Erzurum'da Âşık Şenlik tavrı, Kars'ta Âşık Sümmanî tavrıyla karşılaşabiliriz. Hatta Âşık Şenlik'in Erzurum üzerindeki etkisinin, Sümmanî'nin Kars üzerindeki etkisinden daha ağır bastığını söylemek mümkündür.

Günümüzde gerek Erzurum'da, gerek Kars'ta ve gerekse bu yöreler dışında Doğu Anadolu âşıkları, her hangi bir sebeple icra etkileri âşık fasıllarında "usta malı dîvân" olarak yukarıda verilen Âşık Şenlik-Âşık Sümmanî karşılaşması dîvânı, diyalog şekliinden ayırarak da söylemektedirler⁽⁴⁾. Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî'nin karşılıklı olarak söyleştikleri bu dîvânın, günümüz âşıkları arasında bölünmüş bir şekilde çalınıp söylendiği, alan araştırmalarında tesbit edilmiştir (Özarslan 2001). Ankara Gençlik Parkı Âşıklar Kahvehânesi'nde Kasım 1996 yılında yapılan programlardan birinde bu karşılıklı dîvândan Âşık Şenlik'e ait olan kısmın "Şenlik Dîvânı" adı altında Âşık Şeref Taşlıova tarafından aşağıdaki şekilde okunmuştur:

*Derdim ondur dokuzunu demezem ağyare men
Sekizinde bir arzum var yediden avare men
Beş benim kisb ü kârımdır dörde kıldım temenna
İkiye muhabbetim var yalvarıram bire men*

*Otuz iki derdim vardır kırk sekiz dava ile
Üç yüz altmışaltı burca on iki sahra ile
Çardır mezhep çardır kitap çar gönül sevda ile
Okudum ezber eyledim çıkmadım kenare men*

*Elli dört farzın içinde demim var devranım var
Yetmiş bin mahub içinde bir şah-ı hubanım var
Altı bin altı yüz altmışaltı dert-dermanım var
Şenlik'em ta haşre kadar yâr oldum o yâre men*

Buna karşılık Erzurum'daki alan araştırmalarının birinde, bu deyişme/ dîvânın Sümmanî'ye ait olan kısmının 1996 yılı Şubat ayında Âşık İsrâfil Daştan tarafından "Sümmanî Dîvânı" olarak aşağıdaki şekilde okunduğu da tesbit edilmiştir:

*Elestü bezminde geldim Hakk ile ikrara ben
Hamdolsun, hamd ü senalar düşmedim inkâra ben
Âdemi âdem eyleyen ârifin irfan imiş
Ya niçün can feda kılmam öyle bir Hünkâra ben*

*Otuz iki farzı beyan kırk sekiz cuma ile
Üç yüz altmışaltı gündür tam on iki ay ile
Okudum ezber eyledim ilm ile imla ile
Tasdik ve ikrar eyledim düşmedim inkâra ben*

*Elli dört farzı beyan eyledim âyet be âyet
Yetmiş bin mahub içinde Habib-i Nur-ı Ahmet
Altı bin altı yüz altmışaltı âyet beyinat
Sümmanî'yem gulam oldum böyle haznedâra ben*

Yukarıda, ayırıştırarak söylendiğini tesbit edilen dîvân, günümüz âşıkları tarafından eski şekliyle karşılıklı olarak da okunmaktadır (Özarlan 2001). Geçmişte ve günümüzde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi [Erzurum-Kars ve çevre iller] âşıklık geleneği icra töresi bakımından örtüşmektedir. Başka bir ifade ile Erzurum âşıklık geleneği Kars âşıklık geleneği ile –kullanılan bazı âşık havalarına ilişkin küçük farklılıklar dışında– aynı özelliكتedir. Bu benzerlikte hiç şüphesiz Kars'ta üstad kabul edilen Âşık Şenlik'in tesirine benzer bir tesiri Erzurum'da ortaya koyan Âşık Sümmanî'in payı vardır. Sözümüzü Âşık Sümmanî'nin bir şiiri ile bağlayalım.

*Ya ben derdim kime şekva edeyim
Hicran benim, firkat benim, verem ben
Hangi bir tabibi sual edeyim
Mecruh benim, Lokman'ı ben, saran ben.*

*Bu dert bende olur mu ki hiç nihan
Kişi kemâline bu mudur nişan
Soldu güller bozulalı gülistan
Bahçesi ben, bahçıvan ben, deren ben.*

*Vefalılar acır sandım ben anı
Çıktım yola arda koydum vatani
Kime sual edem ben o cânânı
Gelici ben, gidici ben, varan ben*

*Ehvalime nice çekeyim aman
Harap oldum anı gördüğüm zaman
Bakmadı ahuma ol şeh-i hûban
Aldanan ben, sızlanan ben, yeren ben.*

*Ben gözümü senden etmem hiç beri
Söyle güzel nasıl dönem ben geri
Ne idem de unutam o gözleri
Ülfet eden, nefret eden, gören ben.*

*Sümmanî der vardım cânân eline
Rahm etmedi gözlerimin seline
Her varımı, her yoğumu elime
Teslim edip, teslim olup, veren ben (Kardeş 1963).*

DİPNOTLAR

¹ Erzurum çevresi âşıklık geleneğinin icra töresi Azerbaycan âşıklık geleneği ile benzerlik arz etmekte olup, teşekkülleri nokta-i nazarından Azerbaycan ve Türkiye âşıklık geleneğinin ayrı düşünülmemesi icap eder (Oğuz 1995). Günümüzde Doğu Anadolu bölgesinde olduğu gibi, Azerbaycan'da da canlı biçimde yaşayan bu geleneğin Azerbaycan sahasındaki bilinen ilk temsilcisi Kurbanî'dir. Tufarganlı Abbas, Hasta Gasım, Âşık Valeh ve Dellek Murat gibi diğer gelenek temsilcileri günümüz icrasında kullanılan "sicilleme" ve "tecnis" gibi gelenek verimlerini meydana getirmişlerdir (Ahundov vd.1983). XVI.-XIX. yüzyıllar arasında bu âşıkların çoğunluğu âşık tarzı şiirin muhtelif şekillerinde (Yıldırım 1984) yüzlerle ifade edilen verimleri yanında halk hikâyelerinin musannifleri olarak da temayüz etmişlerdir.

² Doğu Anadolu âşıklık geleneği içinde mühim bir yere sahip olan Çıldırlı Âşık Şenlik "âşıklık kültürünü Azerbaycan'dan almış"tır. Azerbaycanlı Hasta Hasan'dan onun çırağı Âşık Nuri vasıtasıyla etkilenmiş ve yine Azerbaycan'ın güçlü âşıklarından Âşık Elesger'e tesir etmiştir (Aslan 1975: XII, 16).

³ Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî karşılaşmaları hakkında ayrıca bkz. (Düzgün 2000).

⁴ Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî hakkında yazılan kitaplarda da iki âşığın karşılıklı olarak söyledikleri bu dîvân ayrıştırılmış olarak verilmektedir. Bu sebeple âşıklar arasındaki bu uygulama âşıkların yazılı kaynaklardan faydalandıklarını gösteren delillerden biri sayılabilir.

KAYNAKLAR

- AHUNDOV, Ehliman, Tahmasıp Ferzeliyev, İsrail Abbasov, 1983, Azerbaycan Aşıqları ve Şâirleri I, Bakü: Azerbaycan İlimler Akademisi Neşriyatı.
- ARAS, M. Sıtkı, 1997, Erzurum'un Manevî Mimarları, İstanbul, Dergâh Yayınları, Erzurum Kitaplığı: 2.
- ASLAN Ensar, 1992, Çıldırlı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri, Karşılaşmaları, Hikâyeleri, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- ASLAN, Ensar, 1972, "Narman'da Sümmanî'yi Anma Töreni", Türk Folklor Araştırmaları, 14, 276: 6363.
- ASLAN, Ensar, 1975, Çıldırlı Âşık Şenlik: Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri, Ankara: Sevinç Matbaası.
- DÜZGÜN, Dilaver, 2000, "Âşık Şenlik ve Narmanlı Sümmanî'nin Karşılaşmaları", Millî Folklor, Kış/Winter/Hiver, 48: 24-26.
- GÜNAY, Umay, 1986, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayını-Sayı 16.
- KARDEŞ, Mehmet, 1963, Meşhur Saz Şâiri Âşık Sümmanî Hayatı ve Şiirleri, İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği Yayınları.
- KARDEŞ, Mehmet, 1982, Âşık Sümmanî Bibliyografyası, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARTARI, Hasan, 1977, Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları, Ankara: Demet Matbaacılık.
- OĞUZ, M. Öcal, 1995, "Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVI. Yüzyılına Dair", İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZARSLAN, Metin, 1997, "Âşık Şenlik ve Âşık Sümmanî'de Rüya Motifi İlişkisi", Âşık Şenlik Sempozyumu, Kültür Bakanlığı ve Kars Kültür Derneği, 29-31 Mayıs 1991, Ankara.
- ÖZARSLAN, Metin, 2001, Erzurum Âşıklık Geleneği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZBEK, Orhan, 1969, Âşık Şenlik, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- ÖZDER, M. Adil, 1965, Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları, Bursa: Emek Basımevi.
- YAĞMURDERELİ, Nesip, 1939, Sümmanî Hayatı ve Şiirleri, İstanbul: Ülkü Basımevi.
- YILDIRIM, Dursun, 1984, "Azerbaycan Âşık Şâirleri ve Şiirlerinden Örnekler", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2, 2 1984'ten Ayrıbasım.

SÜMMANÎ BABA

Muaz ERGÜ

Erzurumlu Âşık Sümmanî... Sümmanî Baba... “Ervahı ezelde levhi galemde” diyerek söze başladığı şiirinde insanın, insan ömrünün hülasasını dile getirir. Koca bir ömrün hülasası... Dünya hayatı meşgalesiyle, aldaticılığıyla insanı içine alan, yutan bir kara dumana benzer. Kendini aydınlık gösteren, türlü ziynetlerle süsleyen bir kara duman... Kopup geldiği yeri hatırandan çıkaran, ezeli yeminini unutan insan dünyanın bu kara dumanında yitip gider. Dünyaya kapılanlar, hayatın fenalığından murat bekleyenler ancak yanılırlar. Ömür denen muammayı çözmeden çekip giderler. Sıdk-ı sadıklar, âşıklar, ömür sermayesini hiç yoğa harcayanlardır ancak mesut olanlar. Acının içindeki huzur, irfanın sunduğu mesutluk...

Sümmanî Baba, bu hengâmede, bu keşmekeşte yitip gitmeyen ve yitip gitmeye meyyal âdemoğullarının elinden tutan, onlara elest bezminde ettikleri yemini hatırlatan bir büyük gönül eri. Öncülerden, önde olanlardan... Ömür sermayesini hiç yoğa harcayanlardan... Bekleyen ama beklenti için de olmayan...

*“Uyandım gafletten oldum perişan
Bir nur doğdu âlemler oldu ürüşan”...*

Dünyanın süslerine kanmayan, ömür yatağında gaflet uykusuna yatmayanlardan. Hüzün deryasına da dalmışlardan... Aşk ikliminden seslenir O, derin bir sızının içinden... Yaşamak denen o büyük düş kırıklığı... Avuçlarımızdan kayıp giderken zaman denen iksir geriye şu hakikat kalır, Sümmanî Baba'nın dediğince:

*“Gönül perişandır devr-i âlemde
Bir günümü yüz bin zara yazmışlar.”*

1861’de Erzurum’un Narman İlçesine bağlı Samikale köyünde doğar Sümmanî. Asıl adı Hüseyin... Hasan Ağa'nın oğlu... Baba ilim/irfan öğrenmiş, mü'min bir Anadolu insanı. Baştan ayağa Anadolu irfanı ve basireti... Hasan Ağa çobanlık yapıyor. Gönül de beyni de kirlenmeyenlerden. Saf... Sümmanî de babası gibi çobanlık yapar. Ümmidir... Bugün irfana, basirete, aşka yabancılaşmış, Sümmanî'nin çoban olduğunu duyunca aaa çobanmış diye burun kıvrıracak, hor görececek onca bilgi yüklü cahil insan dolu dünyada. Ama o çoban, o ümmi adam bilimin, felsefenin anlamakta aciz kaldığı nice hakikati bir cümleye, bir mısraa sığdırmış.

*“Dünyayı sevenler veli değildir
Canı terkedenler deli değildir
İnsanoğlu gamdan hâli değildir
Her birini bir efkâra yazmışlar.”*

Evet, kendi aklını, gördüğünü, bildiğini meşrulaştırmak için kendi gibi düşünmeyenleri deli diye yaftalayan bir değerler zincirinin esaretindeyiz. Dünyayı mutlaklaştıranlar, dünyadan başka bir yer olduğuna inanmak istemeyenler, evrenselin esaretinden hoşnut olanlar ne canı terk edebilirler ne de malı... Bir yalanı gerçekmiş gibi yaşarlar. Sümmanî Baba işte bu yalanı ifşa ediyor. Alman Filozof Schopenhaur da dünyada gerçek mutluluğun olmadığını, yaşamın acıdan ibaret olduğunu söyler. Hayat bir aldatmaca der. O sonunda insanı hiçliğe, anlamsızlığa sürüklerken Sümmanî inançla, Allah'a teslimiyetle bütün bu manasızlığa karşı direnmeyi de bizlere gösterir.

Ümmilik sadece okuma yazma bilmemek değil. Ümmilik saflığı, bozulmamayı, anadan doğmuş gibi tertemiz kalabilmeyi de belirtir. İşte Sümmanî de tertemiz kalanlardan ve bu sebepten söyledikleri de hiç eskimeyenlerden. Anadolu'yu yurt edinmemizin, dindarlığımızın, otantik varlığımızın şifreleri dilde gizli. Sözlü kültürde... Sümmanî Baba'nın söyledikleri bu açıdan da çok önemli. Âşık, ozan, şair deyip geçmemek gerekir. Söyledikleri şiirden daha öte çaldıkları müzikten daha derin ve üzerinde durulması gereken değerler.

Sümmanî'ye selam olsun! Ruhu Şad, mekânı Cennet olsun!...

*“Sümmanî'yem ey dilyâre niderim
Başım alıp diyar diyar giderim
Yarın mahşer günü dava ederim
Siz mahşer yerine gelmez misiniz?”*

KARACA OĞLAN ELEŞTİRİSİNE KÜÇÜK CEVAPLAR: 4 /

HECİN DEVE Mİ, AT MI?

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Kelimelerin zamana ve mekâna göre anlam değişimine uğradığını en iyi bilmesi gerekenlerin başında dil araştırmacıları gelmelidir. Yüzyıllarca önce dilimizde kullandığımız bir kelimenin zamanla anlamını kaybederek yeni bir anlamla karşımıza çıkması olağandır. Hatta bu olay bazen aynı zaman dilimi içinde fakat farklı coğrafyalarda da görülebilir. Konuya iki örnekle açıklık getirmek istiyorum.

yavuz kelimesi günümüzde çok kabul gören kelimelerden biridir. Çocuklarımıza bu adı koyarız, bu kelimeyi soyadı olarak da alır, sülale boyu kullanırız. İşte sizi birkaç Yavuz...

Yavuz Abadan (merhum prof.), Yavuz Donat (köşe yazarı), Yavuz Bingöl (sanatçı) Yavuz Selekman (merhum güreşçi ve oyuncu), Ali Yavuz Akpınar (öğrencim, emekli prof.), Yavuz Bülent Bakiler (şair)

Kemal Yavuz (prof.), Mehmet Ali Yavuz (eski Konya milletvekili), Fehmi Yavuz (prof., Millî Eğitim Bakanı), Haluk Yavuz (prof.)

Merhum Prof. Dr. Cem Dilçin'in düzenlediği *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara 1983) *Yavuz* adı için şu karşılıkları vermektedir:

Yavuz [yavız]: 1. Kötü, fena. 2. Sert, azgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli. 3. Kötülük, fenalık. (s. 239)

Çocuklarına bu adı koyanlar, ailelerine bu kelimeyi soyadı olarak alanlar acaba bu karşılıkları biliyorlar mıydı? Bana kalırsa bunların tamamına yakını Yavuz Sultan Selim'den alınan ilhamla konulmuştur.

Bir de *yosma* kelitemiz vardır. Hani şu şarkıdaki, 'Edalı bir *yosma* aldı kararım' söyleyişinin kahramanı olan kadını anlatan kelime. Kelimenin anlamı Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünde (Ankara 2011, 2609) *şen, güzel, fetan (genç kadın)* olmakla birlikte zamanla anlam kaybına uğramış ve olumsuz bir kimliğe bürünmüştür. Kuzeydoğu Anadolu bölgemizde çocuklara konulan adlardan biri de *yosma* iken son yıllarda özellikle batı illerine göçen ailelerin bu adı taşıyan bireyleri adlarını mahkeme kararıyla değiştirmektedirler.

Karaca Oğlan'ımızın kelimesi ise *hecin*'dir. İşte bu kelimeye yer veren dördlüğümüz:

*Kır at gelir hecin gibi
Yağmur yağar sicim gibi
Anam kızı bacım gibi
Gelir de karşımda durur*

İngilizce-Türkçe sözlükleriyle tanıdığımız James W. Redhouse bu kelitemize şu anlamları yüklemiştir:

Hecin: Babası hür olup cariyeden tevellüd eden adam ve halis Arap atıyla başka cins kısraktan hasil at. (Redhouse 1852-1853)

O halde şiirimizde *kır at* gibi gelen canlı ya *adam* veya *at* olmalıdır. Madde bu kadar, 'deve' 'meve' yok. Üstelik ilk anlamı oldukça farklı, ama dikkat edilirse buradaki iki anlamda da birleşme söz konusudur, oysa *deve* için böyle bir açıklama yok! Bu anlamın yüklendiği tarih ise 19. yüzyılın tam ortası...

Ya bizim ünlü eleştirmenimiz Yrd. Doç. Dr. Orhan Yavuz ne buyuruyor, bakalım: "Sayın Sakaoğlu 'hecin'e ... verdiği anlamlarla büyük bir bilim ve sözlük cinayeti işlemiştir. ... herhangi bir sözlüğe bakmak yeterliydi. Yazar 'hecin'e 'at' anlam...ını vermiş, yani saçmalamış. 'Hecin' bir deve çeşididir." (s. 92, nu. 491). (Noktalarla gösterilen yerler başka kelimelerle ilgili olduğu için alınmamıştır.) Burada *cinayet* ve *saçmalamak*la itham edilen kişi (Sakaoğlu), itham eden kişi (Yavuz)'nin hocasıdır ve lisans tezini yönetmiştir.

Erzurum'dan Konya'ya gelirken ona kefil olmuştur. Acaba Yavuz'un hocasına haksız yere bu kadar yüklenmesinin altında yatan bir Çapanoğlu mu vardır? Kendisine sorulması gerekirse de cevap veremeyeceği açıktır.

Sayın' diyerek bize rüşvet-i kelim eyleyen dil âlimi Yavuz, *Redhouse*'da *hecin* kelimesi anlamlandırılırken *deve* adının anılmadığından habersizdir. Peki, büyük dedesi *Yavuz* soyadını alırken neyi amaçlayarak (veya görevli memur verdiği için) kabul etmiştir? *Yavuz* kelimesinin *Tarama Sözlüğü*'ndeki anlamlarının çoğunu kaybettiği ve olumlu bir anlama büründüğünü bildikleri için almış olmalıdır.

Demek ki 19. yüzyılın ortalarında *hecin*'in karşılığı *deve* değilmiş. Yavuz'un karşılığı ise 20. yüzyılda olumlu bir anlam kazanmıştır.

Diyoruz ki ey eleştirmen (!) Sayın Yavuz, kelimeleri kullanıldıkları yüzyıllara göre anlamlandırmalıyız. Karaca Oğlan'ın şiirindeki kelimelere anlam yüklerken 21. yüzyılı değil âşığıımıza yakın dönemleri göz önünde bulundurmalıyız. Aman bu bilgimi unutup da öğrencilerinize yanlış bilgiler vermeyiniz, e mi!

Yazımızı üç kısa 'acemi eleştirmen' notunu başına kakarak bitirelim. Ki bir daha ayakkabı bağının yukarısına çıkmasın!

a. Sayın Yavuz buyuruyor: 477/1/3. *dizenin başındaki 'Bir' kelimesi fazladır, atılması gerekir.* (s. 73, nu. 315). Şiirin anılan dörtlüğünde değil, tamamında 'Bir' kelimesi yoktur!

b. "Yine aynı şiirin (372. şiir) 4. *katısında* kafîye bozukluğu ile karşılaşılıyor." (s. 69, nu. 292) Ne demek 'katısında?' *Çatısında* veya *kapısında* olabilir mi?

c. 'Sevgili' anlamındaki 'çıra' kelimesine ısrarla 'ateş' diyen Sayın Yavuz'dur, (s. 81, nu. 381) Zavallı sevgiliyi sıkılmadan ateş'e atmaktadır!

Evet, saçmalama ve cinayet kelimelerini, galiba kendisi için kullanacağı yerde yanlışlıkla bize yönelten öğrencim Sayın Yavuz, acaba bu dalaletle niçin saplanmıştı? Kendisine ne yapmıştık da böylesine celallenerak araştırma görevlilerini de taşeron eleştirmen olarak kullanmıştı? Halk edebiyatı doktora öğrenciliğinden kaçıp gitmesine izin verdiğimiz için mi bu yollara düşmüştü? Yoksa kimselerin inanamayacağı bir sebebin peşine takılıp kahramanlık yapmak için mi kıyamete kadar anılmayı göze almıştı? Verilecek cevabının olacağını sanmıyorum. Ben kendisini acaba affedebilecek miyim?

SÜMMANÎ İLE GÜLPERİ HİKÂYESİNDE ESTETİK UNSURLAR

Nuri PEKSÖZ

Kelam ehlinden bir söz dökülür sadırlara... “Her insan bir yüzden doğar.” Belki de aşk, bu yüzü aramaktır. Bâde sunulur aşkın taliplerine. Er dolusu, pir dolusu... Âşık, ateşi tanımayan çocuğun ateşe uzanması gibi cesur ve tedbirsizdir. Bir suret seyreder, “işte senin maşukun bu!” derler. Kırklar girer düşünce sevenlerin, kırk yeşil güvercin olur, kırk gün sırlar saklanır. Kırk gün dua edilir. Sonra üç derviş üç dolu sunar, üç harf okutulur, üç yeşil yapraktan. Rüya'nın Hazreti Yusaf'a verilmiş yüksek bir ilim olduğunu bilen âlimler bu hikmetleri tarih boyunca tefekkür etmişlerdir. Sayısal formeller, motifler ayrı bir inceleme konusu mutlaka. İhsan ve estetik bir nazarla baktığımızda bir hikâye, olay, duygu ya da kavram bize bir gizemli kapılar açar. Emir Sultan hazretlerinin bizi çağırdığı hüsün ve ihsandan başkası değildir.

*“Gerçek âşıklara sala denildi,
Gelin ey âşıklar dermanı buldum.
Ah ile vah ile cevlan ederken,
Canımın içinde cananı buldum.”*

Mutlak güzellik sahibi (hüsn-i mutlak) sadece Allah(cc)'tır. Allah (cc)'ın yarattığı her varlıkta, her olayda, her surette, her kelimada bu güzellik bir ayet gibi seyredilir. Arifler bu yüzden bu âleme seyir âlemi demişlerdir. Aşk, bir hüsün tutkusu aynı zamanda büyük bir imtihandır. Aşkî mecaz ile sınanan tutkulu gönüller, şirkin girdabından kurtulunca aşkı ilahiye ulaşırlar. Mikelanj: “ Aşk, Allah (cc.)'ın kendisine yükselmesi için, insana verdiği kanattır. “ der. Bu tariften ziyade aşkın hayata dair izlerinden belki aşkın hallerinden söz etmektir. Epistemolojik bir kavram olarak aşk insanı nefsin bayağı arzularından alır içsel yolculuklarla gönle yükseltir. Sofiler bu yükselişe miraç deseler de insanın duygusal terakkisi demek daha doğrudur.

“Aşk eski bir öyküdür.” Diyenler de var elbette. Halk şiirimiz aşk öykülerinin en güzel örnekleriyle doludur. Bu sözden birçok manalar çıkarabiliriz elbette. Âşıkların hikâyeleri insanların her zaman dikkatini çeker. “Hikâyenin Gücü” adlı eserinde Annette Simmons hikâyenin gerçeği toplumsal hafızamızda muhafaza eden ve bizde inanmışlık duygusu uyandıran yanlarını uzun uzun anlatır. Halk hikâyelerimiz şairlerin asırlarca şiirleriyle beraber toplumsal hafızamızda yaşatılmasında çok etkilidir. Ozanları güçlü kılan bir unsurdur hikâye. Çeşitli motiflerle birlikte yeni kuşaklara aktarılan hikâyeler zamanla halkın kolektif muhayyilesinde zenginleşmiş yeni varyantlarla varlıklarını devam ettirmiştir. Âşıkların hikâyelerinde birçok hikmet gizlidir. Bir sevgi öğretisi gibi kuşaktan kuşağa aktarılan halk hikâyelerimizin en önemli teması aşktır. Aşk, sevgideki ifrattır. Bu ateşten denizi geçenlerde ilahi aşkın sırları görülür. Halk bilgelğine giden yoldur aşk. Halk hikâyelerimiz estetik unsurlar yönünden oldukça zengindir. Bu hikâyelerden biri de Sümmanî ile Gülperi hikâyesidir.

Âşık Sümmanî bu geleneğin önemli kimliklerinden biridir. İnsanların sevgilileriyle birlikte anıldığı, hatırlandığı bu estetiği diğer türlerde görmek oldukça zordur. Bir hakikat estetiği olan hikâye Âşık Sümmanî'yi unutulmanın felaketinden kurtarıp canlı yaşayan bir figür haline getirmiştir.

Bir rüyayla başladı her şey... Ablaktaş, Sümmanî ile babasının sık sık birlikte bulunduğu ve hayvanlarına sulak olan yerd. Orda meçhul askerlerin yattığı şehitlik, yanında da suyu gür bir pınar vardı. O zamanlar saat herkeste bulunmazdı bu yüzden gölgelerin gün içindeki uzunluğuna göre namaz vaktinin girdiği anlaşılır ve namaz kılınırdı. Babası Hüseyin'e kabirlerdeki ayrık otları temizlemesini tembihlerdi. Hüseyin, içe dönük, saygılı, duygusal bir çocuktü.

Rivayetlere göre yolcunun biri oradan geçerken Hüseyin'den ekmek ister. Hüseyin üç tandır ekmeğinin yarısını yolcuya verir. Yolcu Hüseyin'in cömertliğine karşılık ona bir dua öğretir. Bu bir sevgi duasıdır. Kırk gün Hüseyin bu duayla yaşar. Dağlarda yollarda, çeşme başlarında okur duasını. Babasının cuma namazına gittiği bir gün. Hüseyin, başını mezar taşına yaslayıp uyur. Rüyasına erenler girer. Bir bade verilir Hüseyin'e “pir dolusu.” Gülperi adında, Bedahşan şehrine yaşayan bir kız gösterilir ona. Gözlerini hiç kırpmadan bu hüsnü seyrederse vuslata ereceğini; gözlerini kırparsa ömür boyu kavuşamayacağını söyler erenler. Hüseyin, Gülperi'nin güzelliği karşısında büyülenir. Hüsnünün şulesinden sevgilisine bakarken kırpar gözlerini. Ayrılıktır artık bahtına düşen. Hüseyin, yüzü güneş yanığı on bir yaşında garip bir çobanın oğlu. Âşık, arayacak olan, yollara çıkacak olan hikâyenin zahiri unsuru. Bu üç harfin gizemini çözecek olan seyyah. On sekiz yıl arar Gülperi'yi. Âşıklar defterinde derkenara yazılır adı.

*“Döner mi kavlinden sıdk-ı sadıklar?
Dost ile dost olur bağı yanıklar,
Aşk kaydına geçti bunca âşıklar,
Sümmanî’yi derkenara yazdılar.”*

“Kalkıp bu yerlerden hicret eylesek” diye başlayan yolculuklar. Karlı dağlar ardında düşlerin perisi içindir. İran, Türkistan, Kafkasya Afganistan sonraki yolculuklarında Kırım onun Gülperi’yi aradığı yerlerdir. Gurbet, insana garipliği öğreten, bikesliği belleten yerdir. Gurbet, bazen ayrılık bazen de vuslat arayışıdır. Gurbetle ve gariplik... Gülperi’yi bulunca mutmain olacağına inanır âşık. Belki de asıl ayrılık o zaman başlayacaktır kim bilir?

Gülperi, o da, gördüğü sureti sevmiştir. Üç harf okutulmuştur yeşil yapraktan: sin, mim, nun. Bir yolcuyla bekler ömür boyunca. Nedendir bu olanlar önceleri anlam veremez. Yüzü, güneş ve ayaz yanığı bir köylü çocuk. Bir dervişten dinler Ayeti: “Allah, dilediğine olağanüstü bir şekilde hükmeder.” Susar... Susmanın asıl büyük bir feryat olduğunu bile bile susar. Mademki o alev alev yanan gül olmayı seçmiştir. Mevsim geçene kadar yollarda olan yolcusunu bekleyecektir. Bu yolcu nedense ulaşamaz yıllarca. Bahçelerden, Badehşan dağlarından esen hazan rüzgârları geçer. Nice bağbozumları, nice baharlar, nice zemheriler geçer. Saçlarına ilk düşen akları hüznle seyrederek aynalarda. Bir gece yolcusunu görürü düşünde: “Artık bir işaret almadan çıkma yollara,” der. Sürekli yollarda kalan yolcusu için üzülmemektedir.

O aşkın yolcusu bu düşten sonra yorgundur artık. Sırlarını ifşa etmenin nedameti içindedir. Dostları ona Gülperi’yi hatırlatınca:

*“Tarih seksen dokuz on bir yaşımda,
Cem oldu başıma iş birer birer.
On sekiz yıl sürdü yârin peşinde,
Akıttım gözümde yaş birer birer.”*

Asıl yangın yeri Bedahşan’ dadır. Gülperi, Erzurum’a giden bir yolcuya denk gelir. Ona üç taş verir. Bu taşlar Bedahşan dağlarından çıkarılan la’l taşlarıdır. Bunları Erzurum’a gittiğinde Narman kazasının Samikale köyünde Hüseyin adında bir adama ver. Söyle bu taşları yol harçlığı yapıp buraya gelsin. İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, derler. Erzurum’a ulaşan yaşlı adam Taşmağazalarında taşların fiyatını sorar. Çok değerli la’l taşlarıdır bunlar. Emanete hıyanet eder. Taşları satar. Ancak, kafasında bir soru işareti vardır. Nasıl olur da bir han kızı bir köylü adama böyle gönül düşürür? “Bu adamı mutlaka görmeliyim.” diyerek varır Narman Kazasının Samikale köyüne. Köy adasında misafir edilir, ağırlanır. Akşama doğru Âşık Sümmanî de meclise uğrar. Adam, bakar ki sıradan bir köylü insanı. Ancak misafirin hatırı için Sümmanî den bir deyiş söylemesini isterler. Sümmanî, yaşlı adamın bütün yaptıklarını anlatırken sıkıntıdan ter içinde kalır misafir, anlar gerçeği. Hacı Bektaş Veli’nin dediği gibi: “Her insanın değeri gönlünün ağırlığıncadır.” Bu olay, Sümmanî’nin Gülperi aşkıyla hikmet ve keramet sahibi bir Hakk aşığı olduğunu bize gösterir.

*“Hele nazlı yardan bir na’me geldi,
“Durmasın peşimden gelesin,” demiş.
Çoktan beri ateşine yanardım,
Hep sızı bir ateşe yanasın demiş.*

*Ne sebep ihtiyar isyana battın?
Sebep ne karşımda ter kana battın?*

*Vadinde durmadın taşları sattın,
“Sevdiceğim alıp gelesin,” demiş. (Kaynak Nusret Sümmanîoğlu)*

Sümmanî ile Gülperi hikâyesinde birçok estetik unsur var elbette. Geniş bir coğrafyada yaşanmış bir aşk hikâyesi: Doğu Anadolu, Gürcistan, Kafkasya, Afganistan, İran. Günümüz insanı için metafizik unsurlar barındıran hikâyeler bir zamanın gerçeği idi elbette. Malihulya (melankoli) olarak da adlandırılan bu psikoloji tarih boyunca bütün bilgelerin de dikkatini çekmiştir. Rüya ile yaşanan sevgiler için ezel bezminden hayata yansıyan bazı sırların olduğuna dair rivayetler okumuştum. Görülen rüyaların birçok hikmeti var elbette. Bazıları bu rüyaların ahirete bakan taraflarının olduğun söylerler.

“Hâkimlerden bazılarının aşkın ilahi (Allah’tan gelen) bir hastalık olduğunu söylemelerinin sebebi, aşkı tedavi edebilecek bir ilaç veya âşıklara içirdiklerinde onların çektikleri sıkıntı ve belaları giderecek bir şerbet bulamamalarındandır. Hal böyle olunca onlar, aşkın tedavisi için sadece ibadet ve sadakalar dağıtarak Allah’a dua yahut (cahiliye devrinde) putlarına kurban kesmek ve kâhinlerine

rukye yaptırmakla bu ilahi beladan kurtulma çareleri aramışlardır. Nitekim cahiliye şairlerinden, aşk yüzünden ölen Amr bin Hızam şöyle diyor; “Bana şifa bulsunlar diye Yemame ve Necd kâhinlerine gittim.” Bildikleri bütün helva (ilaç) ve rukyeyi yaptılar, bana. (Fakat başaramayınca) bana dediler ki;” Allah sana şifa versin. Vallahi sana şifa olacak el bizde yoktur.”

Âşıkların bu manada şiirleri vardır.

Yunan hekim ve tabiplerine gelince; onlar bir hastalığa ilaç bulmaktan ve hastayı tedavi etmekten aciz kalır, hastanın iyileşmesinden ümit keserlerse, o hastayı Müşteri heykelinin önüne götürürler, onun için sadaka dağıtırlar, ibadet ederler ve kurbanlar adarlar. Sonra kâhinlerden, şifa vermesi için Allah’a yalvarmalarını isterlerdi. Hasta eğer kurtulursa, buna tıp (yani iyileştirme) ve hastalığa da ilahi çılgınlık adını verirlerdi. (Aşk Risaleleri, Sır yayınları)

Estetik kelimesi sözlükte : “ Sanatsal ürünün genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi.” Olarak tarif edilir. Güzelliğin felsefesinden ziyade güzelliği bizzat yaşamak, tecrübe etmek, halk hikâyelerimizin en önemli özelliğidir.

Güzellik duygusuyla aşkın (Hüsün ve aşk) güçlü bağlarını düşünürsek Sümmanî ve Gülperi hikâyesinin estetik unsurlar bakımından çok zengin bir kaynak olduğunu görürüz.

Erenler, Sümmanî’den Gülperi’nin veçhini seyredirken kirpiklerini kırpmadan bakmasını isterler. Aksi durumda mahşere kadar ayrılık yaşayacaklarını söylerler. Nazar ve hüsün ikilemi içinde gönül imtihanı yaşanır.

Hikâye, geleneğin bütün motif ve formellerini içinde barındıran imaj ve çağrışımlarıyla zengin ve orijinaldir. Hikâye rüyadaki duruma uygun bir sonla tamamlanır. Hikâyenin yaşandığı yıllarda Rusya’ya işçi olarak gidenler vardı. Aslen Narmanlı olan iki kardeşe Gülperi’nin gönderdiği iki elçiye denk gelir. Narmanlı işçilere Sümmanî’yi sorarlar. Narmanlı işçiler de: “Sümmanî bağı yanık, badeli bir âşıktı. Bedahşan denen şehirde bir kız adına bâde içtiğini söylerdi. O kızı ömür boyunca aradı, bulamadı. Geçenlerde rahmeti Rahman kavuştu.” derler.

İki elçi bu matemli haberle Bedahşan şehrine döner. Şehre bir seher vakti giren elçiler. Minarelerden sala verildiğini duyunca merakla cenaze alayına yaklaşırlar. Gülperi’nin öldüğünü duyarlar. . (Kaynak Nusret Sümmanîoğlu)

Bugün iki mezar vardır. Bu mezarlardan biri Bedehşan şehrinde; diğeri ise Samikale köyünde. Geçerken bir Fatıha okuyun, onlar sadık âşıklardır.

Sümmanî ve Gülperi hikâyesi estetik unsurları ve geleneğin içindeki yeri bakımından çok önemlidir. Sözlü (şifahi) kültürden yazılı kültüre geçildiği bir dönemde oluştuğu için varyantları oluşmamıştır. Bu yönüyle kurgusal gerçeklik yönünden daha güçlüdür. Bu hikâye sinemaya aktarılmamıştır. Önümüzde duran bu zengin kaynakları genç kuşaklara ulaştırmak aydınların görevidir. Sözü bu yazımıza konu olan Âşık Sümmanî’nin Gülperisi için yüreğimizden dökülen Gülperi başlıklı şiirimle tamamlayalım istedim.

Serkeşim elinden uzak bir düşün,
Yangınlar, figanlar var diyarında.
Hasretlerimdeyim yar, seni görmüşün,
Kimler bu esrarı der diyarında?

Bilmedi nadanlar yandı Bedahşan,
Gelmeyen yolcuyu andı Bedehşan,
Bâde içti, aşka kandı Bedehşan,
Yok mudur senin de har diyarında?

Ahraz bir çiçeğim, eğildiğim su,
Sardı yüreğimi cinnet korkusu,
Korkarım yollarda kurarlar pusu,
“Çıkma yollarıma dur diyarında.”

Elbette daha zor sükûn eylemek,
Gönlü teskin eder derdi söylemek,
Heba olmaz elbet, bu aşk, bu emek...
Atba, bu masalı der diyarında.

ÂŞIK SÜMMANÎ

Osman AKTAŞ

Çocukluğumda babam elinde yaklaşık altmış sayfalık bir kitapla geldi. Kitabın üzerine Sümmanî ile Gülperi yazıyordu. Kitabı benim okumam için getirmişti. Benim halk şiirine ilgim de bununla başladı. Ben ne rüyamda derviş gördüm, ne de bade içtim. Ben de yüreğimde başlayan bir sızıyla kendime bir sevgili aradım durdum. Buldum mu? Bazen evet, bazen hayır... İçimdeki boşluğu doldurmak için zaman zaman biyolojik anlamda birisine âşık olduğuma hem kendimi, hem de çevremi inandırmaya çabaladım. Biliyorum ki, bu ne beni, ne çevremi çok da ikna etmedi.

Neyse ben, Sümmanî'ye dönmek istiyorum. Sümmanî'nin kitabı elimizde babamla hem okuyoruz, hem meşhur deyiş girişiyle "Amman ey" diye makamlı söylüyoruz. Bu arada kız kardeşimde her seferinde ağlamaya başlıyor. Rahmetli anam da hem babama, hem de bana kızılıyordu çocuğu ağlattığımız için.

Babam kitabı her okuyuşumuzda kitapta olan hatalardan söz ediyor, kendince doğru olduğunu düşündüğü şeyleri de anlatıyordu. Babam gerek Sümmanî'nin torunları Nusret ve Hüseyin amcaları da tanıdığından bazı deyişlerin değiştirilmiş olduklarını da söyleyip orijinalleri hakkında da bilgi veriyordu. Önce babamdan dinlediğim Sümmanî Baba hikâyesiyle devam etmenin yerinde olacağını düşünüyorum.

Erzurum'un Narman İlçesi'ne bağlı Samikale köyünde Hasan Ağa diye bir köylünün oğludur. Bizim köylerde bir gelenektir; kişiler birbirlerine yaşça yakın ve çok samimi olmadıkça yalın isimle hitap etmezler. Bu edep dışı sayılır. Kişi yaşça büyükse ya ağa, ya da dadaş isimden sonra mutlaka ilave edilir. Sümmanî'nin babasına Hasan ağa denmesi de bundan. Hasan ağanın oğlu Hüseyin körpe (oğlak ve kuzu) çobanıdır. Her gün düzenli olarak belli bir vakitte körpeyi otlamaktan getiren Hüseyin gecikir. Ha geldi, ha gelecek derken körpe gelir Hüseyin gelmez. Hava kararmış endişeler de artmıştır. Köylü aramaya çıkar. Her zaman gittiği Ablaktaş denilen yere giderler ki Hüseyin uyuyor. Uyandırırılar, ama hiçbir sorularına cevap alamazlar. Alıp köye getirirler. Bir hafta on beş gün yok, hiç konuşmaz Hüseyin. Köylü artık Hüseyin'i körpeye de yollamaz.

Aradan üç ay geçer. Bir gün babasına köylülerin sıra gecesi yaptıkları eğlenceye katılmak istediğini söyler. Babası önceleri istemese de kabul eder. Sıra gecesinde herkes yaşına ve bilgisine göre oturmuştur. Sümmanî en sona kapının yanına oturur. Ona sıra gelince çocuk diye sırayı atlamak isteyenlere meclisten biri karşı çıkar. Sümmanî'nin meclise iştirak edip etmeyeceğini sorar. Sümmanî de katılmak istediğini söyleyince sözü ona bırakırlar. Sümmanî deyişle ilk kez orada başından geçeni anlatır. Bakın nasıl:

*"Uyandım gafletten oldum perişan
Bir nur doğdu âlemler oldu ürüşan
Selam verdi geldi üç hub dervişan
Lisanları bir hoş sedasın tek tek*

*Lisanları bir hoş eyler avazı
Onlarda mevcuttur ilm-i el fazı
Dediler: Vaktidir kılak namazı
Aldılar abdestin edasın tek tek*

*Aldılar abdesti uyandım habran
Aslımız yapılmış hakk-ü turabtan
Üç harf okuttular yeşil yapraktan
Okudum harfini noktasın tek tek*

*Okudum harfini zihnim bulandı
Yarelerim göz göz oldu sulandı
Baktım çar etrafa kadeh dolandı
Nuş ettim kırkların mahlesin tek tek*

*Nuş ettim badesin gördüm rengini
Tam on sekiz saat sürdüm cengini
Yar yüzünde saydım üç beş bengini
Halhalın altında hırdasın tek tek*

*Dediler: Sümmanî gel etme meram
Adamı çürütür dert ile verem
Sen için dünyada kavuşmak haram
Hüdam böyle salmış kalemin tek tek*

Hangi ülke, hangi şehirde olduğu bilinmeyen ve yalnızca rivayete dayanan Gülperi adlı meçhul sevgili Âşık Sümmanî'nin bir ömür boyu gönlüyle konuşmasına vesile olmuştur.

Zaman seher yeli gibi varlıkları okşayıp geçerken, köylüler Sümmanî ne zaman bir deyiş söylese çevresinde toplanıp, onu dinlemekten büyük zevk alırlar.

Derken köyün ileri gelenlerinden biri oğlunu evlendirir. Düğün için Nihah(Tortum)'ın Kiska(Şenyurt) köyüne gideceklerdir. Farklı bir etkinlik düşünen düğün sahibi Sümmanî'yi beraber götürerek ilgi üzerlerine çekmek ister.

Kiska'ya gittiklerinde orada Ümmanî mahlasını kullanan bir âşığın bulunduğunu öğrenirler. Kız tarafı Sümmanî'yi ve söylediklerini duyunca bir atışma yapılmasını isterler. Bu durumu henüz çocuk olan Sümmanî'ye sorarlar. Sümmanî de kabul eder. Atışma yapılır ve Sümmanî atışmada galip olur. Eskiden Atışmada mağlup olan âşıklar mağlubiyetlerinin belirtisi olarak sazlarını galip olan âşığa verirler. Âşık isterse sazı alır, isterse sazı alıp, tekrar sahibine iade eder.

Sonra Erzurum macerası başlar Sümmanî'nin. Âşık Ebabî ile babamın anlattığına göre Erzurum'da Kavak Mahallesinde bulunan âşıklar kahvesinde karşılaşırlar. Çok uzun süren atışmada Erbabî zor duruma düşünce Sümmanî çekilir atışmadan. Bu durumdan valinin haberi olur. Sümmanî'yi misafir eder, deyişlerini dinler ve bir saz ve çeşitli hediyelerle gönderir.

Kimi rivayetlerde Âşık Erbabî'den ders aldığı söylene de, daha kimseyi tanımadan yukarıdaki deyişi söyleyebilen birisinin pek derse ihtiyacı olmadığını söylemek sanırım yanlış olmaz. Erbabî'yle karşılaşmasında Sümmanî'nin galip gelmemesinin nedenini ben bilgisizlikten ziyade erken olgunlaşmaya bağlıyorum.

Ve Âşık Şenlik... Sümmanî'nin yenişemediği ve kardeş edindiği tek âşık... Bu hikâyede, Sümmanî'nin teyzesinin oğlu ve arkadaşı Ahmet Onbaşı, ezberlediği deyişlerin çokluğuna güvenerek, Çıldır'da yapılacak olan âşıklar yarışmasına katılmak için Sümmanî'nin sazını alarak, kimseye haber vermeden yola çıkıyor. Amacı yarışmayı kazanıp, hem hediyeler almak, hem de kendisinin Sümmanî'ye denk olduğunu kanıtlamak...

Ahmet Onbaşı Çıldır'da âşıklar kahvesini sorup, kahveye giriyor. Sazı üst köşeye asıp, kendisi de üst tarafa oturuyor. Âşıklık geleneğinde sazı üst başa asmak, o yöredeki bütün âşıklara meydan okumak, üst tarafta oturmak da âşıkları küçümsemek anlamına geliyor.

Bir süre sonra Âşık Şenlik kahveye gelir, içeri girer, önce sazlara bakar. Üst baştaki sazın üzerinde Sümmanî yazmaktadır. Kahvede bulunan kişilere bakar, tek bir yabancı vardır, geri çıkar kahveden söylentiye göre anasını ziyaret eder ve anasına:

-“Ana rüyamda beni atışmada yendiğini gördüğüm âşığın sazı gelmiş ama kendisi yok” der.

Anasının elini öpüp, hayır dua alan Şenlik kahveye döner. Kısa sohbetten sonra sazını eline alıp, Sümmanî olarak dinleyenlerin tanıdığı âşığı atışmaya davet eder. Kısa bir atışma sonunda sorulan sorulara cevap veremeyen yenilir. Âşık Şenlik:

- “Sen Sümmanî değilsin. Ben Sümmanî'yi rüyamda gördüm. Kimsin sen?” diye sorar.

Ahmet Onbaşı da olanı biteni anlatır. Âşık Şenlik:

-“Sümmanî'ye hediye yollayacağım. Sen benim misafirimsin.”

Ahmet Onbaşı misafirligi kabul eder, ama utancına yenik düşüp, Şenlik'e haber vermeden (tabiri caizse) kaçır. Köye geldiğinde de Sümmanî'ye olup biteni anlatır ve:

- “Sazını da, şanını da Çıldır'da bıraktım. İster git al, istersen bırak. Sen bilirsin” der.

Sümmanî mecburen Çıldır'a gider. Âşıklar kahvesini sorup, kahveye varır. İçeri girince sazını en sona asar, kendisi de kapının hemen yanına oturur. Sazın üzerinde Yine Sümmanî yazıyordu. Bir süre sonra Şenlik gelir. Yine önce sazlara bakar, kahvedekilere bakar, kahveden yine çıkar. Anasına gider.

-“Ana Sümmanî geldi, kahvede, der. Anasının elini öpüp kahveye döner. Yine kısa muhabbet ve sazlara ele alınır.”

Şenlik: -“Ağalar yine bir Sümmanî gelmiş. Erzurum’da Sümmanî yaygın bir isim anlaşılan giden de, gelen de Sümmanî.”

Şenlik: *Osmanlı elinden azm-i rah ettin,
Ey ki ihvan sen bu yana gelipsin
Firkati ah ile menzile yettin
Sebep ne ki bizim kana gelipsin*

Sümmanî: *Azm-i rah ettirdi ol abı dane
Nasip kısmet için nana gelmişem
On dört yıldır oldum şem-i pervane
Ateş alıp yana yana gelmişem*

Şenlik: *Ben bilirim aşk elinin halini
Aradan kaldırarak kıl ü kalini
Gördün bizim yerin kalma kalini
Candan geçip kızıl kana gelipsen*

Sümmanî: *Ezel hizmetim var elif'e ba'ya
Hak kulun emeğin verir mi zaya
Bir can borçluyum ben gani mevlaya
Vermek için can kurbana gelmişem*

Şenlik: *Kem kelam çıkarmam dahi dilimden
Yâd ettin gönlümü gayri felimden
Çok âşıklar geldi geçti elimden
Sen galiba alışana gelipsin*

Sümmanî: *Dost eline varmak araf dediler
Dostla görüşmek müşerref dediler
Seni aşk ehline sarraf dediler
Gevher için kıymet kana gelmişem*

Şenlik: *Sefil Şenlik evvel duyuptur adın
Kaçınıcı babdan kalbi küşadın
Benen ülfet etmek midir muradın
Söyle yoksa imtihana gelipsin*

Sümmanî: *Sümmani paç ummaz şöhreti şandan
Lütfü kerem gözler sırrı yezdandan
Lakin davet etsen çıkmam meydandan
Vahdet içre bir pünhane gelmişem*

Uzun atışmaların devam ettiği bu yarışmada Âşık Şenlik’in annesi döneminin kadınlarına göre çok bilge bir kadındır ve bu atışmayı baştan beri bir köşede dinlemektedir. Duyduklarından sonra bu iki aşığın yanına gelir:

-“Oğul siz günlerce atışsanız da yenişemezsiniz, boşuna kendinizi helak etmeyin. Ben Sümmanî’yi manevi oğlum ilan ediyorum. Sizler sarılın birbirinize ve atışmayı burada bitirin” der.

Sümmanî de:

-“Ana sen bizi evlat kabul ettiğin gibi, biz de seni çoktan ana kabul ettik. İzin verersen son kıtaları söyleyip bitiririz.”

Sümmanî: *Sümmanî der size verdim zahmeti
Demek sakın edek bu muhabbeti
Neye memur nedir orda hizmeti
Bari anlayalım tamametinden*

Şenlik: *Sefil Şenlik bu müşkülün halleder
Ruhlar ondan gelir hep ona gider
Cümle ruhu sura o taksim eder
Ne sorarsın bana sır hikmetinden*

Ve karşılaşma burada sona erer. Âşık Sümmanî'yi Âşık Şenlik evine davet eder. Eve gittiklerinde Âşık Şenlik bir kargaşa görür ve kötü bir haberi alır. Kızı kaçmıştır. Bir anda yıkılır. Sümmanî'yi odasına yerleştiren Şenlik:

-“Kardeşim bana biraz müsaade et. Şimdi geliyorum” der.

Sümmanî, Şenlik'in tavırlarından kuşkulunmuştur. Şenlik'e:

-“Aman kardeşim kötü bir şey düşünme ve söyleme bunu da Allah'ın bir emri say” der. Şenlik konuşmadan çıkar. Abdest alır, odasına girer. Bir süre odada kalır. Şenlik daha odadan çıkmadan komşulardan birisi kızının vefat ettiğini cenazesi için hazırlık yapıldığı haberini getirir. Defin işlemlerinden sonra Sümmanî oradan ayrılır. Sümmanî sevgilisi Gülperi'nin peşinden dağ, taş, şehir, ülke demez, dolaşır. İran'da karşılaştıkları söylenen birkaç kişiyle hemhal olunca onların istekleri doğrultusunda bir değiş söyler.

"Şehr-i yezdan dedi hazreti hüda
Ta ezelden yazıldı künyede ali
Hak isminden verdi merdi merdane
Zikroldu ilmiyle ülyada ali"

Ama kendisinin de dediği gibi, kavuşmaları mahşere kalmıştır. Bakın bu aramayı nasıl anlatıyor Sümmanî:

Ey efendim derdim kime söyleyim
Günden güne can figana düşüptür
Kalmışım hayrette ya ben nideyim
Gece gündüz elamana düşüptür

Felek beni koydun gam ateşinde
Gündüz hayalimde gece düşümde
Tarih seksen dokuz on bir yaşında
Yar ateşi cism ü cana düşüptür

Varsak bu yerlerden hicret eylesek
Yarene yoldaşa minnet eylesek
Arzulasak yâri niyet eylesek
İmdi yolum Ardahan'a düşüptür

Ardahan'da kulsak kavli kararı
Gün be gün gelmekte ömrün zevali
Orda bulamazsam şahı maralı
Gayrı yolum Nemrut Han'a düşüptür

Nemrut Hanlı bilmez garip halinden
Bu fakir ayrılmış lebi lalinden
Bana derler yanılmışsın yolundan
Senin yolun Gürcistan'a düşüptür

Bedehşan bulunmaz böyle avare
Ne yanda kavuşsam o nazlı yare
Önümüze çıktı Belhi Buhara
Dedim belki yar bu yana düşüptür

Dediler hep senin halin ne haldir
Bu kara sevdayı başından kaldır
Bedehşan buraya üç aylık yoldur
Senin yolun bir ummana düşüptür

Dediler duymadık onun ismini
Burda güzel çoktur nidek vasfını
Felek böyle yıkar kendi hasmını
Senin yolun Erzincan'a düşüptür

Sümmanî neylesin dünyada varı
Ölene dek çeker bu ah u zarı
Böyledir gönülle kavlı kararı
İmdi yolum Bedehşan'a düşüptür

Sümmanî bedeninde binlerce nehir ve bir umman olan bu Âşıklar piri gerek ilahi, gerekse beşeri aşkın en başarılı temsilcilerinden biridir. Elinde sazı olanın sevgiden başka ne sermayesi olabilir ki... İşte Sümmanî de bu sermayeyi Hak yolunda nifak etmekte.

Sorma bir insanın aslı neslini
Ta ezelden irfan olan bellidir
Kamile eyleme arif vasfını
Sıtk-ı sadık pünhan olan bellidir

Hakikat bağına gel bağla kendin
Azrail eline verme kemendin
Âlemden üst görme öz kendi kendin
El ariftir insan olan bellidir

Sümmanî gedanın Maksud-i Settar
Deman-i Mahbub'tur arzusu hünkâr
Her âşık olamaz yara fedakâr
Canan için kurban olan bellidir

İşte Sümmanî'nin ilahi aşk ile beşeri aşkı birleştirdiği nokta. Acaba bundan daha güzel nasıl söylenebilir dersiniz.

Aşkın harareti şiddet narını
Kerem gibi yananlara sor bilir
Abdallar terk etmiş yalan dünyayı
Behlül gibi divaneye sor bilir

Baykuş viranede asla gülemez
O dünyaya giden geri gelemez
Lokman Hekim gelse çare bulamaz
Sen bu derdi Süleyman'a sor bilir

Sümmanî'yem akıl başta serseri
Ben deli değildim sen ettin deli
Evliyalar enbiyalar serveri
Yeri göğü yaratana sor bilir

NARMAN'LI ÂŞIK SÜMMANÎ

Mehmet GÖZÜKARA

*“Yazanlar Leyla'nın Mecnun kitabın
Sümmanî'yi bir kenara yazmışlar.”*

diyen Sümmanî, Erzurum'un Narman kazasının Samikale köyünde 1861 yılında dünyaya gelir. Yaşadığı dönem itibariyle Âşık edebiyatının önde gelen âşıklarından biridir. Sümmanî'nin yaşadığı dönemde, Orta Asya'ya kadar ulaşan etkisinin yanı sıra, vefatından sonra gelen âşıklar üzerinde de küçümsenemeyecek kadar ciddi tesir bırakmıştır.

Sümmanî'nin doğum tarihiyle ilgili çeşitli ihtilaflar olsa da, bu konu Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Erkal Hoca'nın hazırlamış olduğu “Âşık Sümmanî Divanı”nda 1861 yılı olarak tesbit edilmiştir. Sümmanî'nin gerçek adı Hüseyin'dir. Kasımoğullarından Hasan'ın üç çocuğunun en büyüğüdür. Annesinin ismi ise Nazife'dir. Babası Hasan Ağa, köylünün âlim olarak kabul ettiği bir zattır. Sümmanî babasının tüm gayretine rağmen okuma yazma öğrenemez. Dokuz yaşlarında köyün sürüsünü otlatırken Ablak Taşı denilen yerde uyuyakalan Sümmanî rüyasında üç derviş görür. Dervişler ona, yeşil yaprak üzerine yazdıkları (G,P,İ) harflerini göstererek okumasını isterler. Hüseyin bu yazıyı okuyamayınca, hemen abdest aldirarak iki rekât namaz kıldırırlar. Namazdan sonra yeşil yaprak üzerindeki yazıyı okuyabileceği kadar öğretirler. Bu harfler Gülperi'nin baş, orta ve son harfleridir.

Dervişlerden biri boş bir kadehi havaya kaldırarak kadehi doldurur, sonra Hüseyin'e uzatarak:

“Al oğul, buna bade derler. Sevdiğin kız aşkıdır. Vilayet-i Çin-i Maçin, şehri Bedâhşan, babası Abbas Han, kendi adı Gülperi'dir”, der. Hüseyin, dervişin elinden badeyi alarak zorlukla içer. Vücuduna birden bir titreme, bir ateş düşer. Diğer derviş başının üzerinde uçan güvercinlerin arasından bir kızın cemalini gösterir. Bu Gülperi'dir. Bu derviş;

“Bak oğul, tepen üzerinde gördüğün kız sevdiğin Gülperi'dir. Hayatın boyunca onun aşkı sende kalacak, o da senin aşkına bade içecek ve sana âşık olacak, ömrü boyunca senin sevdanı çekecektir. Gözünü kırpmay, yoksa hasreti kıyamete kadar sürer”, der.

Hüseyin kızın hüsn-ü cemali karşısında gözünü kırpmadan bakamaz. Çünkü o güzel yüzünün şulesi gözlerinin kamaşmasına sebep olmuştur. Derviş Hüseyin'e; “Sözümüzü tutmadın, çek ömrün boyunca cezani”, der. Badeler içilince Gülperi ortadan kaybolur. Dervişler Hüseyin'i de yanlarına alarak korkunç ve efsanevi diyarlardan geçirip Bedâhşan'a getirerek Gülperi'yi bir kez daha gösterirler

Hüseyin gece vakti kan ter içinde uykudan uyanıp köyüne dönerken, uzaktan yaklaşan bir atın üzerinde, heybetle oturmuş ak saçlı bir ihtiyar görür. İhtiyar Hüseyin'e; “Selamün aleyküm Sümmanî”, der. Hüseyin, “Sümmanî kimdir” diye telaşlanır. Bunu fark eden ihtiyar:

“Korkma oğlum, sen ereceğine erdin. Bundan sonra senin adın Sümmanî'dir. Ablak Taşında ne gördünse üç ay kimseye söyleme”, der ve geldiği gibi kaybolur. Bundan sonra Hüseyin'in adı Sümmanî olur. Suskunluğuyla bilinen Hüseyin'in üç ayın sonunda dili çözülür ve oda sohbetlerinde sıra türküsüne katılır. Bu sıra türkülerinden birinde şu koşmayı koşar:

*Ben hâb-ı gaflette gönül hayâlde
Yetiştî üçlerin nidâsın tek tek.
Gözüm cemâlinde gönlüm yolunda
Cem oldu kırkların edâsın tek tek.*

*Uyandım gafletten oldum perişan
Bir nur doğdu âlem oldu uruşan
Selam verdi geldi üç beş dervişan
Lisânları bir hoş sedâsın tek tek.*

*Okudum harfleri zihnim bulandı
Yârelerim göz göz oldu sulandı
O yârin aşkıyla gönlümüz yandı
Doldurdu verdiler badeyi tek tek.*

*Nûş ettim bâdesin gördüm rengini
Tam on sekiz saat sürdüm cengini
Yar yüzünde gördüm üç beş bengini
Halhalın altında hırkasın tek tek.*

*Görünce hırkasın kurdum bir divan
O zamandan gönlüm olmaz şâduman
Öğrettiler yurdu şehri Bedahşân
Seyrettim cânânın odasını tek tek.*

*Bedahşân dediğin zevkli ziyetli
Atası Abbas han nas adaleti
Ne yatarsın deyü geldi kıratlı
Uyandım dilimde nidası tek tek.*

*Dediler Sümmanî gel çekme elem
Adamı çürütür derd ile verem
Seninçün dünyâda kavuşmak haram
Böyle yazmış kalem Hüdasın tek tek.*

Bade içtiği geceyi anlattığı şiirinden de anlaşılacağı üzere Sümmanî, Pir badesi içmiştir.

Âşıklarda bade olayı ikiye ayrılır. Birincisi, Pir dolusu badedir ki, bu badeyi içen âşık sevgilinin uğruna yanıp kavrulur. Âşığın gözü sevgilisinden başka hiçbir şeyi görmez. İkincisi er dolusu badedir ki, bu badeyi içen âşıktaki bir güzele âşık olmakla birlikte aynı zamanda atılgan, vurucu ve kırıcı olur. Günler geçtikçe Sümmanî sevdiği Gülperi'nin hasretine dayanamayacak hale gelir. Köyünde duramaz olur ve sevdiğini aramaya karar verir. Giderse bir daha dönmeyeceğini düşünen babası, bu duruma razı gelmez ve bu fikrinden vaz geçirmek ister. Fakat Sümmanî'nin Gülperi'ye hasreti kıyamete kadardır. Ama o, belki bulurum veya bu uğurda ölürüm der. Onu bulabilmek için verdiği bu karardan dönmeyeceğini şu koşmayla söyler:

*Yahşi güzel olsa yamân denilmez
Münasipsiz atlas asla giyilmez
Ham ağacın ham meyvesi yenilmez
Mizaç ehli isen yerişmek lazım.*

*Sevdiğim bir güzel kalem kaş ama
Edâlı cilveli ser-nakkaş ama
Güzelin sefası nâmu hoş ama
Evvelce uğrunda çalışmak lazım.*

*Sümmanî bu hali gördü rüyâda
Ne bilsin dil ile elde ifâde
Ona erişilmez gider piyâde
Binip aşk atına ulaşmak lazım.*

Sümmanî, gündüz hayalinde, gece düşünde yaşattığı sevgilisinin peşine düşer. Kafkasya, Tiflis, İran, Afganistan, Hindistan, Kırım'ı gezer. Gezer gezmesine de uzandığı kısmet bir türlü ele gelmez.

Sümmanî kelimesi muhtemelen (s-m-m) kökünün sıfat-ı müşebbehesi olan ve sağır, sert, dayanıklı, iri kaya anlamına gelen "esamm" kelimesinin çoğulu "Sümmân"ın sonuna nisbet "î" si eklenerek "Sümmanî" şekline dönüşmüştür. Kelimenin "sağlam, dayanıklı" gibi manaları dikkate alınarak Sümmanî'nin mahlasını, yaşadığı sürece çektiği sıkıntıları, tahammül edilmez acıları çağrıştıran bir anlamda kullanmış olabileceğini söyleyebiliriz. Bunu Sümmanî de şöyle ifade eder:

*Benim bu mahlasım Sümmân biçare
Açıldı sinemde bin türlü yare
Ervah-ı ezelde bu bahtım kara
Dertlilere bu sözlerim tam geldi*

Sümmanî, bade içtikten 3 yıl sonra babası onu Erzurum'a götürür. Uzun boylu, köse sakallı, sarışın ve açık mavi gözlü olduğu söylenen Sümmanî'ye saz çalmasını öğreten Erbâbî ile bu seyahatte tanışmıştır. Bu tanışıklığın akabinde Sümmanî'nin Erbâbî'ye çirak olduğu bilinmektedir.

Sümmanî, yaşadığı dönemde bölgesinin en ünlü âşığıdır. O, sadece bir âşık değildir, aynı zamanda Erzurum bölgesinde bir âşık okulunun kurucusu ve idarecisidir. Çevresine topladığı onlarca kişiye âşıklık geleneğini öğretmiş, bir o kadar da çirak yetiştirmiştir.

Sümmanî'nin Erbâbî'nin yanı sıra çağdaşlarından Mâhîrî, Şenlik, Celâlî, Nihânî, Huzûrî, Zuhûrî, Mazlûmî ve Sezaî, ile karşılaşmaları da vardır. Sümmanî'den yaşça daha büyük olduğunu bildiğimiz Çıldırli Şenlik'le yaptığı bir atışma örneği sunalım:

Aldı Şenlik: *Kimler aldı bu dünyanın yaşını?
Kimler gördü hayalini düşünü?
Kimler verdi Beytullah'ın taşını
Ara ki bulasın Usta Sümmanî.*

Aldı Sümmanî: *Felek aldı bu dünyanın yaşını
Hem de gördü hayalini düşünü
Arafat dağ verdi onun taşını
Onu ben bilirim Usta Şenlik'i.*

Aldı Şenlik: *Kimler bilir bu dünyanın huyunu?
Kimler gördü gerdanının boyunu?
Kimler verdi Muhammed'in suyunu?
Ara ki bulasın Usta Sümmanî.*

Aldı Sümmanî: *Felek bilir bu dünyanın huyunu
Hem de gördü gerdanının boyunu
Semadan melekler verdi suyunu
Onu ben bilirim Usta Şenlik'i.*

Aldı Şenlik: *Şenlik der ki bu dert meni götürür
Götürür de menziline yetirir
Cennet-i âlâda kimler oturur
Ara ki bulasın Usta Sümmanî.*

Aldı Sümmanî: *Sümmanî'yem hasret beni götürür
Götürür de menziline yetirir
Cennet-i Alada İdris oturur
Ben onu bilirim Usta Şenlik'i.*

(Bazı kaynaklarda bu atışmanın 1901 yılının ilkbaharında yapıldığı yazmaktadır.)

Şenlik'in ayak açtığı, Sümmanî'nin arkasından geldiği bu atışmanın dışında da Şenlik'le onlarca atışmaları var.

Sümmanî'nin yaşadığı dönemde o coğrafya kan ve gözyaşının hadd u hesabının olmadığı talihsiz bir dönemden geçmektedir. 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum elden çıkmış, ordu birlikleri ile bölge halkının büyük bir kısmı da Anadolu'nun içlerine doğru göçmüşlerdir.

Bölgeyi işgal eden Ruslar bütün bölge topraklarını devletleştirerek halkın elinden toprakları almış ve kendi köylerinden göçe zorlanan köylülerin yerlerine de Rum, Ermeni ve Süryani gibi gayr-i müslim unsurları yerleştirmişlerdir. Bir anda varlıklı durumdan yoksulluğa evrilen halk, birinci sınıf vatandaşken, ikinci sınıf vatandaşlığa razı edilmek istenmiştir. Ruslar tarafından bu mevcut durumun kabullenilmesi için halk zorlansa da muvaffak olamamışlar, hele ki halkın sesi ve vicdanı olan aşıklar bu durumu kabule asla yanaşmamışlardır.

Vahdettin Altunok'un Sümmanî'nin oğlu Zabit'in damadından derlediği Sümmanî ile ilgili bir hatıratı paylaşmak istiyorum:

Sümmanî, Kırım sokaklarında gezerken casus olduğu şüphesiyle Rus askerleri tarafından alıkonulur. Rusça bilen Sümmanî, pasaport özelliği bulunan icazetnamesini çıkartıp göstererek durumu anlatsa da askerler onu alarak karakola götürür. Yer altından, uzun ve tünel gibi karanlık bir yerden geçilerek bir odaya getirilir. Oldukça büyük bir odada, üstündeki üniformadan üst rütbeli olduğu anlaşılan bir kişi vardır. Askerler Sümmanî'yi bu kişinin karşısına çıkarırlar. Adam Sümmanî'yi iyice süzdükten sonra kim olduğunu ve nereden geldiğini sorar. Sümmanî, bir âşık olduğunu ve Erzurum'dan geldiğini söyleyince, Rus Komutan: "Demek âşıksın, iyi o zaman, sana bir soru soracağım eğer bilersen sana icazetnameneyi veririm ve Kırım'da rahat rahat dolaşırsın. Eğer bilemezsen şu arkamda gördüğün kılıçla senin boynunu vururum." der.

Sümmanî, çaresiz razı olur. Komutanın odasında çeşitli ülkelerin devlet büyüklerinin resimleri asılıdır. O resimleri parmağıyla göstererek: “Bu kişileri tanıyor musun” diye sorunca, Sümmanî tanımadığını söyler. Komutan tek tek resimdeki kişileri tanıtır. Resimlerin arasında bulunan ve diğerlerine göre daha sefil, meczup şekilde resmedilmiş bir resme gelince: “Bu baldırı çıplak da sizin padişahınız Abdulhamit”, der. Bütün resimleri tek tek tanıttıktan sonra Sümmanî’ye dönerek: “Şimdi söyle bakalım, hangisi daha yahşi (güzel)?” diye sorar. Sümmanî şu deyişeti söyler:

*Kâmil kelimından bend olan kimse
Gûş verir her zamân kulak doyurur.
Her adû güzelden dileme büse
Zannetme lezzeti dudak doyurur.*

*Hevâymuş dünyanın zevki ziyneti
Asla yoktur bu dünyanın rahatı
Bunca saltanatta olan devleti
Yine bir baldırı çıplak doyurur*

*Sümmanî ne ola ehlin temeli
Kişiye yar olan kendi âmeli
Kul beşerdir değil tamahdan hâli
İnsanı bir avuç toprak doyurur.*

Bunun üzerine Komutan: “Tamam, iyi dedin, eğer korkudan bizim Çar’ı deseydin boynunu vuracaktım. Ama sen bu duruma rağmen yine sizin padişahı üstün gördün. Ben de sana bir icazetname yazıyorum, bununla istediğin gibi burada dolaşırsın” der. Komutan icazetnameyi Sümmanî’ye vererek onu uğurlar.

Evet, “kurt yavrusu kurt olur” demişler. Sümmanî, bu kalender milletin bir ferdi. Yeri ve zamanı geldiğinde doğruyu düşman askerinin komutanına da demekten çekinmez.

Sümmanî, Melek, Sabiha ve Feride isimli üç hanımla evlenmiştir. Bu evliliklerden ikisi kız beşi erkek olmak üzere yedi çocuğu olmuştur. İki oğlu -Ali ve Şahabettin- kendisi hayatta iken vefat eder. Diğer çocukları Şevki, Fahri, Zabit, Yosma ve Müftela’dır. Sümmanî’nin geleneğini günümüze taşıyan Hüseyin Sümmanîoğlu Şevki’nin, Nusret Toruni ise Fahri’nin oğludur.

Sümmanî hakkında vaktinde geniş bir çalışma yapılmadığı için, şiirleri ya unutulmuş, ya da diğer âşıkların şiirleri içerisinde eriyip gitmiştir. Yapılan araştırmaların da oldukça yetersiz kalmasından dolayı günümüze çok az şiiri ulaşabilmiştir. Bu şiirler de yazılı olmayıp, âşıkların ve torunlarının ezberleyip koruyabildikleri şiirler olmuştur.

Sümmanî doğu illerini ve Orta Asya’nın bir bölümünü gezer. 1861 de doğduğu Narman ilçesinin Samikale köyünde ömrünün son günlerini geçiren Sümmanî, 15 Şubat 1915 yılında vefat eder. Mezarı Samikale’dedir.

Sümmanî’nin mezar taşı 1934 yılında yaptırılmıştır. Bu yıllarda Narman nahiye müdürlüğü görevine atanan Faik Bey’den Narmanlılar, Sümmanî’nin mezarını yaptırtmasını isterler. Fakat Faik Bey, âşıklığa fazla önem vermediği için kabul etmez. Bir gece rüyasında Sümmanî’yi görür ve bu rüya üzerine mezarını yaptırmaya karar verir. Narmanlı Hasan isminde birini görevlendirir. Hasan, Oltu’lu taş ustası Emrah Çavuş’a mezar taşını yaptırır. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

*Ledünni ilminin bahrine mutâbık
Hem zâhiri hem bâtni ilmüne lâyık
Bu binâyı inşâ eden bende-i Faik
Bu makberde olan Sümmâni âşık (tarih 1350/1934)*

Kitabede Sümmanî’nin doğum ve ölüm tarihleri yazılmamıştır. Sümmanî’nin torunu Hüseyin Sümmanîoğlu, kitabede Sümmanî’ye ait bir beytin dahi olmaması dolayısıyla, 2008 yılında yeni bir kitabe yazdırarak bu yazının üzerine monte ettirmiştir.

Elli dört yıllık ömrü hayatında; mensubu olduğu bu milletin derdine, tasesına, sevincine, sevdasına, inancına, kahramanlığına yüzlerce Koşma, Semai, Divan, Destan yazarak tercüman olan Sümmanî’den Hakk razı ola...

TASAVVUFİ SİCİLLEME

Doğan KAYA (Mahcubî)

Canana selâm
Rıdvana selâm
İhvana selâm
Kurbana selâm
Mihmana selâm
Meydana selâm
Yezdan'a selâm

Güle eyvallah
Göle eyvallah
Dile eyvallah
Kula eyvallah
Çula eyvallah
Yola eyvallah
Hâle eyvallah

Cânımdır Allah
Kanımdır Allah
Hânımdır Allah
Dinimdir Allah
Yönümdür Allah
Önümdür Allah
Sonumdur Allah

Gönlünce eş Hiç
Kaynayıp coş Hiç
Servete koş Hiç
Cep dolu-boş Hiç
Engeller aş Hiç
Döktüğün yaş Hiç
En son-en baş Hiç

Aşkla inandım
Aşkla boyandım
Aşk ile yundum
Aşk ile kandım
Aşk ile döndüm
Aşk ile yandım
Aşk ile söndüm

Allah ki bes Hû
Baki heves Hû
Cana kafes Hû
Hem-dem nefes Hû
Âlem bî-kes Hû
Çıkmaz bir ses Hû
Mahcubî kes Hû

Nevzadım Beka
İrâdım Beka
Evrâdım Beka
Murâdım Beka
Dil-şâdım Beka
Bünyâdım Beka
Her yâdım Beka

Sivas, 26 Kasım 2016, 11. 45.

HECE TAŞLARI 2. YIL FİHRİSTİ 15 MART 2016-15 ŞUBAT 2017

ABASOV, Əyyub Qiyas

18/19 Kabirler Kapısını Açıp

AKDEMİR, Aysen

14/13 Kültür Taşlarımızdan Orhan Şaik Gökay, 20/15 Mehmetçikler Geçerken

AKTAŞ, Osman

13/18 Çanakkale İçinde, 18/17 Gönül Sürgünü, 19/20 Yüreğinde Kuş Uçuran Filozof, 20/11 Hatayı Aşan Bir Ozan, 21/21 Nadanım Gül Yüzün Gönlüme Astım, 22/14 Gözü Değil Gönlü Gören Ozan, 23/9 Bayburt'tan Bingöl'e Bir Çoban Hikâyesi, 24/16 Âşık Sümmanî

AKYÜZ, Birkan

17/14 Nisan

ALİZADE, Alemzer

21/19 "Ga Ga"-dır Selamları, İyde, Tembел Ağaçlar

ALTUN, Kadir

14/8 Buruk Bir Fasil, 20/14 İmkânsız

ARICI, Murat

23/17 Bizim Şairler

ASLAN, Ahmet

16/8 Kibir Gurur

ASLANBEYLİ, Elnur

13/14 Perim, Neyler

Âşık Cemal Divani

17/9 Mecbur Ettiler

Âşık Muhsinoğlu

22/11 İsterim, Tükenmesin

Âşık Seyrânî

16/3 Şahinler Yurdunu Tuttu Yarasa

Âşık Sümmanî

24/3 Yazdılar, Bâd-ı Sabâ Sana Bir İfadem Var, Yol Ver Ulu Dağlar

Âşık Veysel

22/3 Mektup, Aldanma Cahilin Kuru Lafına, Anlatmam Derdimi, Sen Bir Ceylan Olsan

ATILGAN, Halil

19/12 Karacaoğlan'da Dil

ATMACA, Tayyib

14/23 Göz Açıp Yummuş Gibi/Tahmis, 21/16 Adım Seydahmettir Eh Diyen Yoktur

AVŞAR, Mehmet

20/24 Şafakta Tuzak

AYDIN, Hilmi

21/10 Sanırsın Ki

AYVALI, Mustafa

14/20 Gamzelim

BAŞ, Mehmet

14/16 Zamane

BAYTURSINULI, Dauletbek

17/23 İstanbul

BEDİR, Emrullah

16/11 Bir Değil midir

BERBERCAN, Mehmet Turgut

13/8 Aynı Sahilde

BİLGİN, Arif

21/11 Seydahmet Kutuzman

BİZAR, Muhammed

23/16 Mim

BOYUNDURUK, Erol (Giryani)

14/20 Leyla, 20/14 Gözlerin

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tefvik

19/3 Uçun Kuşlar

BULUT, İlhami

18/9 Akşam Kuşatması

BÜYÜKBAŞ, Nurettin

18/20 Sevgiliye Kaside

CAN, Cahit

14/19 Şiir Geleneğimiz Üzerine

CESUR, Hasan Hüseyin

21/22 Yitik, El Olmuş

ÇAKIR, Savaş

15/16 Senden Sonram Yine Sensin

DEMİRTAŞ, Rasim

18/20 Yaşama Sevinci, Küvfü Türkü, İnkılâb, Kara Taş, İstanbul Türküsü, Dönence

DOLATABADI, Behruz

13/4 Heyder Baba'ya Nezire

DURMAZ, Mehmet

13/23 Var-Yok-Var, 20/24 Aşk Taşkınlı, 23/24 Mahrem-i Esrar

DURMUŞ, Hayrettin

23/21 Ömür DeFTERinden Düştü Yapraklar

ECE, Hüseyin Kerim

14/24 Umuda Selâm Olsun

EKBER, Cemil İmamverdioğlu

18/19 Seven Olmasa

ELİFBAŞ, Mustafa Onur

14/7 Pervaza Konan Düşler

ELİTAŞ, Hikmet

16/7 Züleyha

ELİZADE, Nuri

18/24 Yürüyüp Üstüme Kaçar Bir Ağac, Gelende Güzü de Kendinle Getir

ERDOĞAN, Kenan

14/4 Ne Güzeldir

EREN, Abdulkakim

15/21 Hayati Vasfî Taşyürek (1931-1990)

ERGÜ, Muaz

13/9 Muhammed Hüseyin Behçet Tebrizi, 15/15 Hayati Vasfî Taşyürek, 24/10 Sümmanî Baba

ERYİĞİT, İbrahim

16/7 Ağarır Gönüller Çanakkale'de, 23/21 Necip Fazıl Yaşıyor YüreKlerde Her Daim

Erzurumlu Emrah

18/3 Türkülerinden Seçmeler

GÖKYAY, Orhan Şaik

14/3 Bu Vatan Kimin, Hilâl-i Melâl (Vehbi Şaik imzasıyla)

GÖRGÜN, Fikret

19/24 On Beş Temmuz Gecesi

GÖRKAS, İrfan

22/18 Şehabettin Süleyman'ın "Şi'r-i

İlhâmî" Fikri

GÖZÜKARA, Mehmet

13/24 Sesli-Sessiz, 15/17 Hayati Vasfi

Ağa, 17/6 Anne ve Hüzün, 18/6 Dar-Be!, 23/12

Bayraktar Safitürk, 24/20 Narman'lı Âşık

Sümmânî

GÜL, İsmail

16/18 Eskidendi O

GÜNEŞ, Durdu

15/5 Jetoncu Amca Hayati Vasfi Taşyürek

GÜNEYLİ, Abidin

23/12 Sevda Neymiş, Git Buradan

HASANNEBİOĞLU, Cumali Ünal

16/19 Şiir Üzerine Konuşmalar-1-,

Gençlik Asıl Şiir Bu, 17/4 Şiir Üzerine

Konuşmalar -2-, Şiirle Göğeren Düzen ve

Kardaşlanan Başkaldırı, 18/4 Şiir Üzerine

Konuşmalar -3-, Magosa Konuşması, 19/4 Şiir

Üzerine Konuşmalar -4- Dilin Kanlı Gömleği, 20/4

Şiir Üzerine Konuşmalar -5-, Bağdat Konuşması,

21/4 Şiir Üzerine Konuşmalar -6-, Kemal Tahir'in

Devlet Görüşü, 22/4 Şiir Üzerine Konuşmalar -7-,

Çağımızda Bir Alperen Fethi Gemuhluoğlu, 23/4

Şiir Üzerine Konuşmalar -8-, Necip Fazıl, 24/4 Şiir

Üzerine Konuşmalar -9-, Gençlik Profilinde

Duyarlılık Çizgilerine Dair Bir Ayrıntı

HOŞAB, Fahri

14/7 Süveyda

HÜNÜK, Gülser

20/15 Aşkın ile Aşka Düştüm

İLHAM, Ehtiram

17/13 Viran Məmləkətin

İMAMVERDİYEV, İlgar

14/8 Azərbaycan-Türkiye

İSMAYIL, Memmet

13/10 Mehmet Hüseyin Şehriyâr Şiirinin

Azərbaycan'ın Hürriyyət Mücadelesindeki Yeri,

20/7 Azatlık İklimidir Şah İsmayıl Hatai... 21/24

Kaçış

İSMAYILKIZI, Hanım

13/14 Hangi Günden Konuşalım, Güneş

Bathabatda

İZZƏTİ, Səvavət (Əndəlib)

21/19 Ölüler Bize Gülerler

KAFTAN, Ekrem

17/13 Gülsün, 22/24 Gülmedi

KALENDER, Haşim

15/20 Vasfi Gücenir

KAMU, Kemalettin

23/3 Karadeniz, Akdeniz'den Geçerken,

Kimsesizlik, Gurbet, Güz, Bir Çocuk

KARADAŞ, Sabahattin

17/9 Yatamam

KARAMIZRAK, Seyfettin

14/6 Ömür Dediğin, 16/9 Padişah Kürkünü

Giymeyen Âşık

KARAYILAN, Ömer

17/23 İmkânsız Mümkün Değildir

KAVRUK, H. (Hiç)

19/6 Gör Dostum, Sensin

KAYA, Doğan (Mahcubî)

24/24 Tasavvufi Sicilleme

KAYA, Durmuş

15/12 Ateşten Kırmızı Kardan Beyazım

KAYA, Hüseyin

16/16 Seyrânî'de Aşkın Türlü Halleri,

17/19 İnceliğin Şairi: Ziya Osman Saba

KILIÇ, Lütfü

16/11 Sen

KILIÇ, Ramazan

15/13 İpek Yürekli Bir Şair

KILIÇ, Seyit

16/21 Modern Türk Şiirinde İmge, 17/21

Türk Şiirinde İmge Sorunu, 18/21 Türk Şiirinde

Dil ve Uslûp/bir, 20/21 Türk Şiirinde Dil ve

Uslûp/iki, 22/21 Kâfiye, 23/22 Yarım Kâfiye

KOCA, Erol

15/7 Cennet Olur Bu Vatan

KOCAGA, Durani

18/8 Sevdiğim

KOCAMAN, İbrahim

14/21 "Bu Vatan Kimin?" Şairi: Orhan

Şaik Gökyay

KONÇ, Hasan

15/23 Ruhumu Yıkayan Sel Arıyorum

KÖKSAL, Mehmet Fatih

16/24 Gözlerin

KURU, Halil

16/18 Vatan

KUTUZMAN, Seyit Ahmet

21/3 Alev Gitse Köz Gelir, Kul Olanı

Sevmezsin, İçe Dur Hele, 21/23 Söz Uçar Yazı

Kalır

KUZUCULAR, Şahamettin

13/5 Şehriyar'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği,

16/14 Plazalı Gazel

MALKOÇ, M. Nihat

13/17 Çanakkale'de Uyanış, 22/17

Anneciğim

MEHDİYEVA, Ferqane

16/15 Zamanə Havami Elə Çaldırır

MORTAŞ, Yasin

16/6 Kıyısız Şehir Risalesi, 20/6 Kıyısız

Şehirler Risalesi (eski radyo evleri), 22/9 Susuz

Kuyu Risalesi (Ay'ın kırılan güneşi)

MUTLU, Ali Kemal

15/18 Koçaklama, 19/9 Türkçem, 21/20

Çilemsin, Olmadı Gazeli

NACAR, Mehmet

22/11 Uzak Dur Benden

NAMLI, Engin

23/8 Gelmedin Gülüm

OĞUZ, Mustafa

13/18 Acı Ayna

OKUMUŞ, Ejder

14/12 Tövbe

ÖNDER, Hızır İrfan

15/14 Hüzünkâr

ÖZARSLAN, Metin18/7 Aydınlar ve Halk Nezdinde
Erzurumlu Emrah, 24/6 Âşık Sümmanî ve
Erzurum Âşıklık Geleneği**ÖZÇELİK, Mustafa**17/7 Ziya Osman'ın Güvercinleri, 19/7
Rıza Tevfik Bölükbaşı'ndan Bir Gurbet Şiiri**ÖZDEMİR, Ahmet**

14/9 Orhan Şaik Gökyay

ÖZDEN, Yaşar

13/8 Bu seveda

PEKSÖZ, Nuri13/15 Haydar Baba Şiirinin Semantiği,
14/17 Taşralı Bir Ozan Orhan Şaik Gökyay, 15/10
Gam Ezgileri, 15/12 Âşık Seyrânî'nin Şiirlerinde
Tema, 17/11 Ziya Osman Saba'nın Şiirlerinde
Ölüm Teması, 18/15 Gezgin Bir Şair: Erzurumlu
Emrah, 19/10 Gurbetin Şiiri, 20/18 Melik Bir Şair
Hatayı, 21/21 Yüzün, 22/7 Yunus Soylu Ozan:
Âşık Veysel, 23/18 Bir Şairin Portresi, 24/13
Sümmânî ile Gülperi Hikâyesinde Estetik Unsurlar**RAYMAN, Mehmet**

23/8 Toprak Olsun

SABA, Ziya Osman17/3 Rabbim Nihayet Sana, Her Akşamki
Yolumda**SADIG, İslam**

14/12 Vatan

SAFİ, Cemal

15/4 Gardiyan

SAĞIR, İbrahim

17/10 İstemem

SAKAOĞLU, Saim18/10 Karaca Oğlan Eleştirisine Küçük
Cevaplar: 1, Üç ile Dördü Karıştırıp Şiiri Tahrif
Eden Bilgin!, 20/16 Karaca Oğlan Eleştirisine
Küçük Cevaplar: 2, Eleştiri mi, Tahrif ve Tahrif
Cambazlığı mı?, 22/12 Karaca Oğlan Eleştirisine
Küçük Cevaplar: 3, *Dağlar*'ı Karıştıran
Eleştirmen/Karıştırmacı, 24/11 Karaca Oğlan
Eleştirisine Küçük Cevaplar: 4, Hecin Deve mi, At
mı?**SEMİZ, Yasin**

21/15 Gülhatmi

SUBAŞI, Muhsin İlyas

16/4 "Aşkın İğnesiyle Dikilen Dikişi!"

Şah İsmail (Hatayî)

20/3 Benlik Yoktur Özümde

ŞAŞMA, İbrahim

17/24 Kara Beyitler

ŞEHİRİYAR, M. Hüseyin

13/3 Haydar Baba'ya Selam

ŞİMŞEK, Tacettin15/24 Rubailer 2 (Cebimde Dünya,
Kendine Sürgün, Put Kırmak, Aşk Uğruna, Erken
Giden İçin, Vefanın Ölümü, Evladımı Yiyen Dev)**TAN, Nail**14/5 Orhan Şaik Gökyay'ın Şahsiyetinden
Örnek Alınacak Sayfalar**TAŞ, Mehmet**

15/11 Hal Ehli Bir İnsan

TAŞYÜREK, Hayati Vasfi

15/3 Nedim'e Mektup

TAŞYÜREK, İsmet

15/19 Babam Hayati Vasfi Taşyürek

TOPBAŞLI, Mahmut16/15 Saf İpekten Sevdalar, 23/17 Söz
Geçmiyor Gönlüme**TÜRKHAN, İbrahim**

15/8 Afşin'in Susmayan Sesi

TÜRKMEN, Şükrü

15/10 Usandım

TÜRKYILMAZ, Muhammed Emin

22/10 Toprağa Yanık Bir Şiirbaz

URFALI, Ahmet17/6 Aşk Senden Gelir, 21/15 Gece Ay
İşyınca, 23/13 İnce Duyguların Şairi: Kemalettin
Kamu**USTA, Yasin**

23/16 Leyla Peşinde

ÜLKER, Talat17/15 Mahremiyetin ve Aile Saadetinin
Şairi: Ziya Osman Saba, 18/12 Halk ve Divan
Şiirinin Maverasında Bir Âşık, 19/17 Tasavvufla
Felsefe Sarkacında Bir Hece Şairi Rıza Tevfik
Bölükbaşı**YALBUZ, Ekrem**

16/8 Yalan Söyler

YALÇINKAYA, Ahmet15/7 Dörtlükler-I, 19/9 İstanbul İçimdedir,
21/10 Dağ, Veda**YARDIMCI, Mehmet**13/19 Turhal'da Âşık Semaî'nin Evinde
Davut Sularî ile Son Sohbet**YAZGAN, Bestami**

18/6 Yâr Olmadan Var Olunmaz

YILDIRIM, Halit

14/16 Kendime Nasihat

YILDIRIM, Harun

22/20 Gücendim

YILMAZ, Ahmet

21/22 Gönül Sürgünü

YILMAZ, Zekeriya

15/16 Giderim